

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Diplomová práce

2016

Bc. Andrea Soldánová

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

**Canisterapie jako aktivizační program
v domově seniorů**

Diplomová práce

Autor: Bc. Andrea Soldánová
Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Vedoucí práce: JUDr. Olga Sovová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor:	Andrea Soldánová
Studium:	U14077
Studijní program:	N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce
Název diplomové práce:	Canisterapie jako aktivizační program v domově seniorů
Název diplomové práce AJ:	Canistherapy as an activation program in the retirement home

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce vychází a rozvíjí bakalářskou práci s názvem Canisterapie se seniory, která se taktéž zabývala zhodnocením průběhu zavádění canisterapie v domově seniorů. Dílčím cílem práce bylo vytvořit příručku pro začínající canisterapeutické týmy, na který naváže, a který rozšíří i tato práce. Diplomová práce vysvětlí teoretické pojmy a odborné názory na aktivizaci. Dále se práce bude zabývat zooterapií a samotnou canisterapií jak z pohledu teorie, tak praxe. Cílem diplomové práce bude analýza procesu zavádění canisterapie v domově seniorů. Vyhodnocování spolupráce s klienty, zaměstnanci, vedoucími pracovníky a přínosu canisterapie v domově obecně. Výzkumné šetření bude obohaceno zkušenostmi canisterapeuta v postavení dobrovolníka a zaměstnance. Zvolené metody a techniky: kvalitativní výzkum, zúčastněné pozorování, terénní poznámky.

GALAJDOVÁ, L. a GALAJDOVÁ, Z. Canisterapie : pes lékařem lidské duše. 2. vyd. Praha: Portál, 2011. 168 s. ISBN 978-80-7367-879-1. HENDL, J. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4. Susan L. Filan and Robert H. Llewellyn-Jones. Animal-assisted therapy for dementia: a review of the literature. [online]. 2006 [cit. 2012-04-22]. Dostupné z: [http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1741-6612.2008.00317.x/pdf](http://journals.cambridge.org/action/displayFulltext?type=1&fid=517980&jid=IPG&volumeId=18&issueId=04&aid=517976&bodyId=&membershipsNumber=&societyETOCSession=Jacqueline Perkins a kol. Dog-assisted therapy for older people with dementia [online]. 2008 [cit. 2012-04-22]. Dostupné z: <a href=) MALÁR, R. Canisterapie v praxi. Diplomová práce. [online]. 2009. [cit. 2012-05-26]. Dostupné z: <https://portal.ujep.cz/StagPortletsJSR168/KvalifPraceDownloadServlet?typ=1&adipidno=41913> VANČÍKOVÁ, Z. Canisterapie jako nástroj aktivizace seniorů v zařízeních ústavní péče. Bakalářská práce. [online]. 2007. [cit. 2012-05-26]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/102859/fss_b/Bakalarska_prace_Zuzana_Vancikova.doc UHLÍŘOVÁ, J. Canisterapie a její využití v domovech pro seniory. Dpráce. [online]. 2009. [cit. 2012-05-26]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/136458/pdf_m/diplomova_prace.doc Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. [online]. [cit. 21.01.2014]. Dostupné z: . Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů. [online]. [cit. 03.02.2014]. Dostupný z [www . HOLCZEROVÁ, V., DVOŘÁČKOVÁ, D. \(2013\). Volnočasové aktivity pro seniory. Praha: Grada Publishing.](http://www.holczerovala.cz)

Garantující pracoviště:	Katedra sociální práce a sociální politiky, Ústav sociální práce
Vedoucí práce:	JUDr. Olga Sovová, Ph.D.
Oponent:	PaedDr. Karel Myška, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	4.12.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Ratajích nad Sázavou dne 21. 3. 2016

Bc. Andrea Soldánová

Abstrakt

SOLDÁNOVÁ, Andrea. Canisterapie jako aktivizační program v domově seniorů. Hradec Králové, 2016. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.

Diplomová práce se zabývá procesem zavádění canisterapie jako aktivizačního programu v domově seniorů z pohledu zaměstnance. Je analyzován proces spolupráce s organizací a zhodnocován přínos práce s klienty domova pro seniory. Informace získané prostřednictvím kvalitativního šetření metodou zúčastněného pozorování, zaznamenávaného pomocí terénních poznámek, jsou podkládány odbornou literaturou. Práce je stylizována tak, aby vytvářela doporučení pro nově začínající canisterapeutické týmy zavádějící canisterapii ve své organizaci. Součástí práce je zhodnocení procesu zavádění canisterapie z pohledu zaměstnance a dobrovolníka, která se odkazuje na autorky bakalářskou práci. V diplomové práci je věnována pozornost především cílové skupině seniorů a dlouhodobým pobytovým sociálním službám. Zdůrazňuje pozitivní přínosy aktivit za asistence terapeutických psů.

Klíčová slova: canisterapie, domov pro seniory, senior, aktivizace, sociální služby.

Abstract

SOLDÁNOVÁ, Andrea. *Canistherapy as activation program in the retirement home*. Hradec Králové, 2016. Master Degree Thesis. University of Hradec Králové, Institute of Social Work.

This thesis is devoted to the process of introduction of animal assisted therapy as an activation program in the retirement home from the perspective of the employee. The process of collaboration with the organization is analysed and the benefits of the work with clients of old people's home are appreciated. Information obtained through the qualitative survey method of participant observation recorded through field notes are supported by literature. The work is stylized to provide recommendations for new canistherapy teams misleading canistherapy in their organization. Part of this work included evaluation the implementation of animal assisted therapy in terms of employee and volunteer, where author refers her bachelor thesis. This thesis is focused on the target group of seniors and long-term social service residences. This work emphasizes the positive effects of activities with assisted therapy dogs.

Keywords: canistherapy, retirement home, senior, activation, social services.

Obsah

Úvod.....	8
1 AKTIVIZAČNÍ PROGRAMY PRO SENIORY	10
1.1 Aktivizace v sociálních službách pro seniory	11
1.2 Canisterapie.....	12
1.2.1 Canisterapeutický tým	13
1.2.2 Metody canisterapie	16
1.2.3 Canisterapie v domovech seniorů	19
1.2.4 Návštěvní programy v rámci canisterapie	21
2 METODOLOGIE	26
2.1 Cíl práce	26
2.2 Metoda výzkumného šetření a technika sběru dat	28
2.2.1 Kvalitativní výzkum	28
2.2.2 Zúčastněné pozorování	30
2.2.3 Terénní poznámky	31
2.2.4 Etnografický výzkum.....	32
2.3 Charakteristika výzkumného vzorku.....	33
3 SPOLUPRÁCE S ORGANIZACÍ	37
3.1 Přípravenost organizace na příchod canisterapeutického týmu	37
3.2 Prostředí pro výkon canisterapie.....	39
3.3 Zhodnocení zavádění canisterapie z pohledu spolupráce s organizací	44
4 PRÁCE S KLIENTY.....	46
4.1 Reakce klientů na přítomnost psa v zařízení.....	47
4.1.1 Strach ze psů	50
4.1.2 Vliv vlastností psa na chování klientů	52
4.2 Canisterapeutický tým jako nový zájem klienta	53
4.3 Prováděné aktivity za asistence canisterapeutických psů	56
4.3.1 Práce s klienty trpícími demencí a Alzheimerovou chorobou.....	58
4.4 Poohlédnutí za prací s klienty	61
5 DOBROVOLNÍK NEBO ZAMĚSTNANEC	63
5.1 Dobrovolník	63

5.2	Zaměstnanec.....	64
5.3	Zhodnocení.....	65
	Závěr	67
	Seznam použité literatury	69

Úvod

Diplomová práce vychází a rozvíjí bakalářskou práci s názvem Canisterapie se seniory, ve které jsem se zabývala analýzou průběhu zavádění canisterapie v domově seniorů z pohledu dobrovolníka. V diplomové práci taktéž zhodnocuji zavádění canisterapie v domově seniorů, již ale z pohledu zaměstnance. Domovy seniorů ze zákonné povinnosti vytváří pro své klienty aktivizační a socioterapeutické programy. Od kvality nabízených programů se odráží také kvality života klientů této sociální služby. Canisterapie (a všechny další oblasti zooterapie) je častou, přesto stále žádanou aktivitou. Především právě pro lidi, žijící v ubytovacích zařízeních. O tom, že existují pozitivní účinky přítomnosti zvířat na psychiku lidí, najdeme mnoho informací nejen u nás, ale také ve světě, kde mimo to probíhají také výzkumné studie zabývající se právě touto problematikou. Má diplomová práce ukáže na konkrétním příkladu jednoho ze zařízení pobytové sociální služby, jak canisterapie probíhá a jaký má vliv na chování klientů. Aby se jednalo o ucelený koncept, je její součástí také popis procesu zavádění samotného programu canisterapie, protože tvoří základ pro úspěšné navázání spolupráce nejen s organizací, ale také se samotnými klienty.

Téma své diplomové práce jsem si vybrala na základě svých zájmů. Věnuji se canisterapii od roku 2012, na jehož podzim složil své první povahové zkoušky můj první canisterapeutický pes. Začátkem roku 2013 jsem získala certifikát k výkonu canisterapie i já a od března téhož roku jsem rok působila jako dobrovolník v Domově seniorů Bukov. V tomto domově jsem ve spolupráci s organizací zavedla dodnes fungující systém návštěvního programu v oblasti canisterapie. Po ukončení bakalářského studia jsem nastoupila do Domova seniorů „Na Terasách“ Rataje na pozici aktivizační pracovnice a na základě svých předchozích zkušeností jsem opět začala se zaváděním canisterapie. O celém průběhu zavádění návštěvního programu v tomto domově pojednává právě tato práce. Zda se mi povedlo navázat na předchozí úspěšné zavedení canisterapie se dozvíte v následujících kapitolách.

Cílem práce je analýza procesu zavádění canisterapie v Domově „Na Terasách“ Rataje (dnes již jako Domov seniorů Uhlířské Janovice, příspěvková organizace). Proces zavádění je rozdělen do dílčích kategorií, ve kterých se zabývám

spoluprací s organizací, prací s klienty a porovnáním pozice dobrovolníka s pozicí zaměstnance v oblasti canisterapie.

Zvolila jsem si kvalitativní výzkum a metodou zúčastněného pozorování jsem rok střádala terénní poznámky. Jak budu popisovat ve své metodické části, volila jsem tak po předchozí zkušenosti a pro získání co nejobjektivnějších dat pro svou práci.

Aplikačním cílem mé práce je vytvoření příručky pro nově začínající canisterapeutické týmy, které budou program návštěv zavádět v organizaci, kde chtějí působit. Zaměřuji se pouze na domovy seniorů a práci se seniory, ale díky komplexnosti práce a jejímu pohledu nejen na práci s klienty, mohou být poskytnuté informace a zkušenosti přínosné i v jiných zařízeních sociálních služeb.

Diplomová práce nejprve pojednává o aktivizačních programech pro seniory obecně, avšak brzy se zaměří pouze cíleně na canisterapii v domovech pro seniory. Představí canisterapii, canisterapeutický tým, metody canisterapie a vymezí konkrétně program návštěv, který je předmětem práce. Poté se již zcela věnuje metodologické části a představuje výzkumné šetření v posloupnosti dílčích cílů. Jednotlivé kapitoly obsahují závěrečná shrnutí sebraných poznatků a celou práci ukončuje závěr zahrnující shrnutí výsledků a zhodnocení výzkumného šetření.

1 AKTIVIZAČNÍ PROGRAMY PRO SENIORY

Svou diplomovou práci jsem zaměřila na aktivizační programy v domovech seniorů. Konkrétně se zabývám jedním z programů a to canisterapií. Své výzkumné šetření pro tuto práci jsem provedla v Domově seniorů „Na Terasách“ Rataje. V dlouhodobé pobytové sociální službě pro seniory *„jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby. Služba obsahuje pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy, poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, aktivizační činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba se poskytuje za úplatu.“* (Dostupné z: www.mpsv.cz). Do domovů pro seniory přicházejí lidé, kteří již nevládají z nějakého důvodu (každý člověk má důvod individuální) setrvat ve svém přirozeném prostředí. Často tento nástup nebývá dobrovolný a je výsledkem sociálních situací či životních událostí. Přejít do zařízení z domova tak bývá pro mnoho klientů stresující a přináší s sebou mnoho změn v osobnosti člověka. *„Postoj ke stáří a jeho prožívání je individuálně velmi odlišné; závisí na mnoha okolnostech, jak se s ním každý stárnoucí člověk vyrovná“* (Malíková, 2011, s. 24) Přestože stáří samo o sobě bývá chápáno často spíše negativně, *„většina lidí si při zmínce o stáří představí nesoběstačnou osobu, neschopnou samostatného života, závislou na pomoci jiné osoby při všech běžných činnostech [...]“* (c.d., 2011, s. 14) a v domovech seniorů jsou především ti lidé, kteří již život v běžné společnosti opravdu nevládají a jsou závislí na pomoci druhých, neznámá to, že jejich život končí a že si to své stáří s pomocí druhých (v našem případě personálu domova) nemohou užívat. Denně se setkávám se spokojenými klienty, kteří jsou velmi rádi, že se do domova seniorů právě oni dostali. Stáří berou jako jedno z dalších krásných životních období a realizují se v činnostech, kterým se dříve neměli čas věnovat nebo naopak poznávají svět z jiného úhlu pohledu. Někteří se těší ze společnosti ostatních a poznávají tak nové přátele. A právě aktivizační programy domovů jsou jednou z cest, která je seniorům v domovech nabízena.

1.1 Aktivizace v sociálních službách pro seniory

Aktivizační činnosti jsou jednou ze základních činností daných vyhláškou zákona o sociálních službách pro domovy pro seniory. Zahrnují „*volnočasové a zájmové činnosti, poskytnutí pomoci při obnovení nebo udržení kontaktu s přirozeným sociálním prostředím a pomoc při nácviku a zlepšování všech dovedností klienta (motorických, psychických a sociálních)*“ (Malíková, 2011, s. 115) Jsou provázány a doplňují socioterapeutické činnosti. Mají za cíl najít vhodné stimulační a aktivizující podněty. Ty mají klientovi pomoci „*probudit zájem o sebe, uvědomit si sebe a své potřeby, mobilizovat své síly [...]*“ (c.d., 2011, s. 122) Zvíře je v těchto ohledech výborným motivačním prvkem. Díky psům v domovech seniorů získávají klienti podnět pro aktivizování jejich zájmu, sil a získávají pocit důležitosti. Pes neřeší, jestli je člověk starý, nemohoucí, hluchý, slepý, rozcuchaný, zmatený, neorientovaný. Pes přivítá každého, koho potká. Nechá se pohládit od každého, kdo má o kontakt s ním zájem. Nespustí z něho oči, pokud mu položíte do dlaně pamlsek. Podá tlapku, i když vaše ruka neslouží tak jako ta zdravá. Nevadí mu, když nevíte, kde se nacházíte, kolik je hodin a kolik vám doopravdy je let. V jedné větě řečeno: „*zvíře není náladové, respektuje seniora, nabízí mu bezproblémové přátelství, nevadí mu psychické či tělesné nedostatky seniora, akceptuje ho takového jaký je.*“ (Karásková, Dohnal, 2011, s. 36) Psi žijí tím, co se právě odehrává. Dokáží tak upoutat pozornost i u lidí, kteří s nikým jiným již nechtějí komunikovat, kteří zavrhnou každého člověka a odmítají společnost lidí jako takovou. „*Zvířata navazují zcela obecně – bez zábran vlastních člověku – kontakt, dotýkají se člověka a člověk se často dotýká jich. Tak kontakty se zvířaty většinou spouštějí také emoční pohnutí.*“ (Leser, 2012, s. 20)

Canisterapii můžeme řadit mezi prvky sociální prevence. Veškeré aktivizační činnosti a terapeutické činnosti spolu se zprostředkováváním kontaktu se společenským prostředím (které je důležité právě u seniorů, kteří přestože jsou ubytováni v domovech pro seniory, ztrácí místo ve společnosti) mají stejný cíl – zvyšování kvality služeb, které vede ke zvyšování kvality života klientů těchto služeb.

1.2 Canisterapie

Pojem vychází ze dvou latinských slov. Slova canis (pes) a terapie (léčba). Doslovně tak můžeme canisterapii překládat jako léčbu pomocí psa. Jinými slovy je canisterapie motivační až léčebný kontakt mezi člověkem a psem. „*Canisterapiu definujeme ako priamy kontakt psa a človeka, ktorým vplývame na všetky zložky osobnosti človeka – cez psychické, fyzické, sociálne až po emocionálne.*“ (Mgr. Emília Čurillová a kol., 2015, s. 22) Canisterapie – samotný název – „*se vžil jako označení způsobu terapie, který využívá pozitivního působení psa na zdraví člověka*“ a zdraví je bráno z pohledu definice Světové zdravotnické organizace (WHO), tedy jako „*stav psychické, fyzické a sociální pohody*“ (Galajdová, 1999, s. 24) V České republice je s pojmem canisterapie spojována PhDr. Jiřina Lacinová, která se podílela na vzniku a působila v dnes již zaniklé Canisterapeutické asociaci. Canisterapeutická asociace měla vizi vytvořit organizaci působící po celé republice, která by byla odborným garantem pro výkon canisterapie. Cílem bylo vytvořit jednotné a kvalifikované metodiky pro testování canisterapeutických psů a pro samotný výkon canisterapeutických aktivit. Obdobně vznikla dnes již také neexistující Canisterapeutická společnost v Praze v roce 1989. Ta je spojována se jménem Zdenky Galajdové. Zdenka a Lenka Galajdová napsaly odborné knihy o canisterapii, které se staly přínosem nejen pro odbornou, ale také laickou veřejnost. Především však pro rozvoj samotné canisterapie. První z nich je kniha z roku 1999 s názvem *Pes lékařem lidské duše aneb canisterapie*. Druhou je *Canisterapie – Pes lékařem lidské duše*. Ta vyšla v roce 2011. Zdenka Galajdová je mimo to spojována také s Programem psích návštěv, které jsou nejčastější, nejrozšířenější a nejoblíbenější formou canisterapie v České republice. O programu psích návštěv se zmiňuji také proto, že jde o formu, která je předmětem mé práce a budu ji ještě dále rozvádět. Přestože se v České republice dosud nepodařilo vytvořit organizaci, která by sjednotila podmínky pro výkon canisterapie a metodiky pro testování canisterapeutických psů, opírají se organizace působící v republice o mezinárodní asociace organizací International Association of Human-Animal Interaction Organization (dále pouze IAHAIO). Ta „*sdrůžuje jednotlivé národní organizace pracující v oblasti výzkumu i praktické aplikace terapeutických programů se zvířaty,*

[...] vypracovává mezinárodní standardy [...] a udílí ceny jednotlivcům i institucím za zvláštní přínos“ (Galajdová, 1999, s. 28) Byla založena v roce 1992 v USA, ale činnost vedoucí k založení této organizace se datuje již od roku 1977. U nás se jejím členem stala Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům (dále pouze AOVZ) založená v roce 1995 s cílem vzdělávání široké veřejnosti o pozitivních vlivech soužití lidí se zvířaty. S myšlenkami Evropské unie a evropských společenství, organizací a dalších, vznikla v roce 2004 evropská organizace European Society for Animal Assisted Therapy (dále pouze ESSAT). Zabývá se výkonem terapií za asistence zvířat a zaměřují se na tvorbu základních standardů, pravidel praktikování zooterapií obecně, odbornou způsobilost a vzdělávání osob provádějících canisterapii, vytváří a koordinují metodiku vzdělávání. V České republice získalo v roce 2010 sdružení Hafík akreditaci pro oblast přípravy a vzdělání canisterapeutických týmů právě u ESSAT (Dostupné z: <http://www.canisterapie.org/c-69-esaat.html>).

1.2.1 Canisterapeutický tým

Canisterapii vždy vykonává tým – člověk a pes. Oba potřebují pro výkon canisterapie vzdělání. *„Hlavním předpokladem pro využití terapeutických psů je dobrý výcvik. To platí jak pro psy, tak pro jejich průvodce. Kromě toho musí mít průvodci psů dobré nervy, trpělivost, pozorovací talent a znalosti validace. Průvodce a jeho pes tvoří sehraný tým“* (Leser, 2012, s. 58). Psovod i pes prochází sérií školení, instruktáží a všechny své zkušenosti a dovednosti nakonec zúročí v podobě povahových zkoušek. *„[...] CT je postavena na povaze a výchově psa. Z tohoto důvodu se dnes používají různé testovací metody a zkušební řády testování psů, připravené občanskými sdruženími či jinými organizacemi, které psy pro CT připravují, nebo je i sami využívají.“* (Svobodová a kol., 2009, s. 11). Povahové zkoušky prověřují nejen naučené chování psa, ale především jeho přirozené reakce v nezvyklých situacích. Právě nezvyklé situace jsou charakteristické pro výkon canisterapie v zařízeních sociální péče. *„Canisterapeutický pes je vybírán podle svých vlastností. Musí být dobře socializován a žít v těsné blízkosti svazku s lidmi,*

musí být zdrav psychicky i fyzicky [...], být tolerantní k lidem a k ostatním zvířatům“ (Nerandžič, 2006, s. 53). Žádaná je psychická stabilita psa a kladný vztah k lidem. Během povahových testů, které s mými canisterapeutickými psy pravidelně absolvujeme, je prověřováno, jak pes reaguje, pokud ho cizí (neznámá) osoba zatahá za chlupy na citlivých místech, nečekaně ho obejmě, nečekaně a intenzivně začne objímat jeho majitele („páníčka“), prudce máchne rukou, před psem upadne, pohybuje se pomocí kompenzačních pomůcek, na vozíku a jiné (patří sem také například seznámení psa s kluzkým povrchem podlah v nemocnicích, výkřiky pacientů a mnoho dalších nestandardních situací v běžném životě psa). Náročnost jednotlivých situací, kdy je testována povaha psa, se postupně stupňuje. Simuluje tak náročnost práce psa v praxi. Žádný pes bez úspěšně absolvovaných povahových zkoušek by neměl být pro práci s lidmi v zařízeních sociálních služeb (ale i kdekoli jinde) přijímán. Aby byli psi ochráněni před syndromem vyhoření, který se projevuje podobně jako nás lidí, jsou psi pravidelně, každoročně přezkušováni. *„Zvíře nesmí být přetěžováno – neboť pouze šťastní a spokojení psi jsou úspěšnými terapeuti.“* (Leser, 2012, s. 39). Platnost certifikátu, který pes získává je tedy pouze jeden rok. Pokud budete spolupracovat od prvopočátku s jedinou zastřešující organizací pořádající povahové zkoušky a zajišťující vám zázemí (komunikaci s organizacemi, zajišťování organizačních záležitostí, vedení agendy a další činnosti), budete mít možnost získat obrázek o vývoji vašeho psa. Pokud je rok od roku v kontaktu s lidmi jistější, sebevědomější a oddanější, pak provádíte jednotlivé canisterapie správně a dobře dbáte na psychické zdraví vašeho psa. V případě, že se pes začíná lidem stranit, projevuje se strachem, jsou na něm viditelné známky stresu, pak je někde něco špatně a certifikát pro následující rok nezískáte. Protože ale neexistuje žádná oficiální databáze, žádné kontroly, je jen na samotném majiteli, a poté organizaci, zde i takový pes bude nadále lidi v zařízeních navštěvovat. Role canisterapeuta tak sebou přináší nejen zodpovědnost za odvedenou práci s klienty, ale – a to především – zodpovědnost za psa využívaného pro canisterapii.

Terapeutem se nestává každý. Terapeut je *„člověk, který by měl mít vysokou sociální inteligenci a velkou schopnost empatie i týmové práce“* (Nerandžič, 2006, s. 52). Má nebo v průběhu školení získá vzdělání v oblasti zooterapie, psychologie, psychoterapie, komunikace s lidmi a i samotné kynologie. Příklady uvádí pan Leser

ve své knize – canisterapeut „[...] je seznámen s nejčastějšími obrazy nemoci a s tím, jak je třeba psa prezentovat a představit. Bude také probíráno jak hovořit s nedoslýchavými nebo chování k pacientům se špatným zrakem spolu s aspekty hygieny při zacházení se psem. (Leser, 2012, s. 39) Pes není stroj a může se klidně stát, že zrovna v den canisterapie nebude ve své kůži. Je jen na jeho majiteli, aby rozhodl, zda v canisterapii bude ten den pokračovat či nikoli. Zodpovědnost za zdraví zvířete je pouze v rukou canisterapeuta, a proto by vždy mělo jít pouze o člověka s dostatečným vzděláním pro výkon těchto aktivit. *Majitel se [...] učí včas rozpoznat signály konfliktů nebo stresu svého psa, aby ho mohl v případě nutnosti chránit před přetížením*“ (Leser, 2012, s. 39) Po absolvování série školení získá budoucí canisterapeut certifikát k provádění canisterapie. Získaná kvalifikace bývá odstupňována a je spojena s určitými kompetencemi. Použiji pro představu hierarchii či stupně kvalifikace podle společnosti Pomocné tlapky o.p.s., která pracuje s pojmy canisasistent – laik, canisasistent – profesionál a canisterapeut. Canisasistent – laik, je člověk proškolený ve výše uvedených oblastech a provádí canisterapii metodou aktivit za pomoci psa (více v následující kapitole). Svou činnost vykonává v prostředí, které není náročné na komunikaci s klienty, zpravidla jde o klienty, se kterými se snadno dorozumí. Může působit například v domovech pro seniory se soběstačnými klienty (formou návštěvního programu) nebo se věnovat osvětové (přednáškové činnosti) ve školních zařízeních. Není oprávněn znát diagnózu nebo anamnézu klienta, nesmí s ním jakkoli manipulovat a zpravidla pracuje v týmu s kooterapeutem. Kooterapeut zajišťuje průběh canisterapie a canisasistent – laik (zpravidla dobrovolník) se může plně soustředit na práci svého psa. Canisasistent – profesionál je člověk, který má vzdělání v sociálních, zdravotnických nebo pedagogických oborech. Jde zpravidla o sociálního pracovníka, zdravotní sestru, fyzioterapeuta nebo například speciálního pedagoga, který chce canisterapii zavést do své praxe (podobně jako tomu je například v mém případě). Pracují s klientem, znají jeho diagnózu či anamnézu a jako odborníci mohou pracovat samostatně. Příkladem činnosti canisasidenta – profesionála může být nejznámější z metod canisterapie a to polohování se psy. Označení canisterapeuta získávají canisasistenti odborníci s dlouhodobou praxí. Například Pomocné tlapky o.p.s. vyžadují 220 hodin vzdělání v teoriích a 40 hodin praxe (Dostupné z:

<http://www.canisterapie.cz/cz/canisterapie-zakladni-informace/kvalifikace-a-pravomoce-v-canisterapii-17.html>). Osoba canisterapeuta je významným aspektem ovlivňující styl a obsah jednotlivých canisterapií. Canisterapeut, který doprovází psa při návštěvách klientů, může být stejně motivujícím prvkem jako samotný canisterapeutický pes. Někdy to může být právě osobitost canisterapeuta, která láká klienty k dalším a dalším setkáním. (Perkins, 2008)

1.2.2 Metody canisterapie

Canisterapii lze vykonávat různými metodami. Od motivačního prvku po léčebnou proceduru. Dle mezinárodních pravidel rozlišujeme aktivity se zvířaty do čtyř základních oblastí. První oblast tvoří aktivity za pomoci/ asistence zvířat, které označujeme jako Animal Assisted Activities (dále pouze AAA). Jsou charakteristické využíváním přirozeného působení interakce mezi zvířetem a člověkem. Jde o „*motivační, výchovné, rekreační a/nebo léčebné příležitosti ke zlepšení kvality života*“ (Galajdová, 2011, s. 96), o společné aktivity za účasti zvířat v různých prostředích, které vykonávají nejen profesionálové. Nejčastější metodou v této oblasti je návštěvní program. Například návštěvy klientů v ubytovacích zařízeních sociálních služeb, ale nejen tam (výchovné a motivační prvky využijeme i při práci s dětmi ve školkách, v základních školách nebo v nemocnicích). AAA mohou vykonávat proškolené týmy, není kladen vysoký nárok na profesionalitu canisterapeuta – tím mám na mysli vysokoškolské vzdělání, vzdělání ve zdravotnictví, rehabilitaci a podobně. Jde zpravidla nejčastěji o dobrovolníky z řad laické veřejnosti. Lidi, kteří se svými psy chtějí rozdávat radost druhým. Stačí jim k tomu projít řadou školení zakončených závěrečnou znalostní zkouškou z oblasti základů psychologie, komunikace, etiky, a v neposlední řadě také péče o psa, především péče o psa využívaného pro canisterapii. Pes musí projít povahovými zkouškami, jejichž obsah si určují samotné pořádatelky organizace. Otestují si povahu psa v nejrůznějších situacích, které nejvíce demonstrují prostředí, ve kterém se majitel se svým psem připravuje canisterapii vykonávat. Pro každou cílovou skupinu klientů je vhodné vybírat určité vlastnosti psa, ne každý pes se bude cítit dobře při práci s lidmi s mentálním postižením, ale naopak má ty nejlepší vlastnosti pro výkon

canisterapie u seniorů. Program těchto canisterapií nebývá nijak složitý, není třeba o něm vést záznamy do karet (chorobopisů) klientů a je založen především na přirozeném kontaktu mezi zvířetem a člověkem. Sama se zabývám právě touto formou canisterapie. Je mi nejbližší, protože nemám odborné vzdělání v oblasti zdravotnictví ani psychologie. Mým zájmem je celková psychosociální pohoda klienta. Forma canisterapií AAA je ve zkratce charakteristická pravidelnými návštěvami, volností v programu, spontánností jednotlivých setkání (každé setkání je jiné, jinak intenzivní), zakládající si na přirozenosti interakcí.

Další z metod, druhou oblast aktivit se zvířaty tvoří terapie za asistence zvířat neboli Animal Assisted Therapy (dále pouze jako AAT). AAT je charakteristická cíleným působením zvířete na člověka. AAT provádí vždy specialista ve své oblasti (fyzioterapeut, psycholog, speciální pedagog, zdravotník a další profesionálové s odbornými znalostmi se zdravotním či sociálním zaměřením). „*Terapie probíhá formou záměrných kontaktů speciálně cvičeného zvířete s klientem pod vedením profesionálního terapeuta. Cílem je zlepšení zdravotního stavu klienta v rámci léčby nebo rehabilitace.*“ (Karásková; Dohnal, 2011, s. 28). Stejně tak jako je pro tyto terapie odborně vzdělán terapeut, je obdobně vybírán i pes, canisterapeut. Ne každý pes je vhodný pro konkrétní léčebné procesy. Proto, aby AAT měly očekávané výsledky, je nezbytně nutné věnovat pozornost také právě výběru terapeutického psa (jeho vlastnostem, projevu, zvláštnostem, chování, schopnostem a způsobem navazování kontaktů s lidmi a dalšimu). Cílem AAT je zlepšení psychického a fyzického stavu klienta. Jednotlivé terapie jsou zaměřeny na rehabilitace lidí po cévní mozkové příhodě, využívány v logopedii, v pracovních terapiích, vždy k „*posílení žádoucího chování nebo utlumení nežádoucího chování. Například léčení fobií nebo nácvik nových dovedností, jako mluvení a chůze*“ (Galajdová, 1999, s. 28). Tyto terapie za pomoci zvířete jsou vedeny ve zdravotních dokumentacích klientů. Veškeré kroky, úkoly a cíle jsou objektivně měřeny a zaznamenávány (příkladem obsahu takového terapeutického plánu může být – dosažení zvýšeného sebevědomí, vylepšení nálady, podpoření slovního a očního kontaktu, schopnost vyjádřit své myšlenky a pocity, včetně smutnu a obav a jiné (Galajdová, 2011, s. 99). Zvíře je v těchto případech využíváno pro léčebný proces (terapii, léčbu, rehabilitaci) klienta a jeho největší přínos je patrný především v oblasti motivace klientů v přístupu

k léčebným procesům. Jako příklad léčby můžeme také uvést nejznámější canisterapeutickou metodu, a to polohování. Je třeba dodat, že samotná AAT nemůže nikdy nahradit léčbu lékařem, ale má moc léčbu zpříjemnit, zpestřit a obohatit. AAT je jinými slovy „*psychoterapeutický impulz, který vede k motivaci a spolupráci při léčení [...]*“ (Nerandžič, 2006, s. 50). Doplním ještě citaci z knihy pana Nerandžiče: „*Základním principem léčebného využití psa je probouzení samoléčivých schopností člověka. K nim patří psychologické účinky antidepresivní, antistresové i aktivace pozitivního myšlení v životě.*“ (c.d., 2006, s. 34) Metoda AAT je také nejčastěji obsahem výzkumných studií díky měřitelnosti získávaných dat.

Třetí metodou je oblast vzdělávání za pomoci/ asistence zvířat neboli Animal Assisted Education (dále pouze jako AAE). Metoda je zaměřena na výchovu, vzdělávání a rozvoj sociálních dovedností.

Čtvrtou metodou označujeme krizovou intervenci za asistence zvířete/ psa neboli Assisted Crisis Responce (dále pouze jen AACR). Canisterapeutický pes je využíván v krizovém prostředí a jeho posláním je odbourávat stres u lidí, kteří se v takovém prostředí ocitli. Metoda je zaměřena na přirozenou interakci mezi psem a člověkem. „*Zvířata mohou lidem pomoci vyhybat se stresovým reakcím nebo zmírnit jejich dopad [...]*“, a existují spekulace, že „*zvířata mohou snižovat jak pocit úzkosti, tak i aktivaci sympatického nervového systému poskytnutím příjemného rozptýlení, posilováním pocitu bezpečí a poskytnutím zdroje uklidňujícího kontaktu.*“ (Odendaal, 2007, s. 75).

V mé práci se zabývám metodou AAA. Vycházím tak nejen z metodiky a zaměření organizace, pod kterou canisterapii vykonávám, a která mou práci zaštiťuje, ale také ke své profesi, svému vzdělání a v neposlední řadě, ke svým možnostem. V oblasti této metody vykonávám canisterapii formou psích návštěv, přesněji formou návštěvního programu. Jde o pravidelná setkávání s klienty zaměřená především na samotnou přirozenou interakci psa a člověka. Docházím do zařízení, kam vodím své canisterapeutické psy. To znamená, že zvíře (pes) je jakýmsi „externím prvkem“, neobvyklým návštěvníkem, výjimečným hostem. Klienti takové návštěvy vítají, navazují s canisterapeutickými psy přátelství, těší se na společná setkávání. Psi vytvářejí prostředí plné pohody, radosti, pozitivních

emocí, vzpomínek, motivace k činnostem a mnoho dalšího. Výsledky takovýchto canisterapií často nelze vyjádřit jinak, než pojmy radost, štěstí, úsměv, zájem, spokojenost. Hlavní podstatou této metody (která je společná u všech zmíněných metod) je pozitivní působení zvířete na člověka.

1.2.3 Canisterapie v domovech seniorů

Celá má práce se zabývá canisterapií v domovech pro seniory. „*Do všech ústavů sociální péče a domovů důchodců lze přivést zvíře v rámci návštěvních programů.*“ (Nerandžič, 2006, s. 22) a canisterapie, která je náplní této práce, je prováděná právě podle tohoto modelu. „*Ústavy také mohou rozhodnout o vlastním chovu některých druhů zvířat nebo vytvořit podmínky pro to, aby klienti mohli být přijati i se svým zvířátkem, které je součástí jejich života a na něž jsou vázáni.*“ (c.d., 2006, s. 22). Nevěnuji pozornost žádným z jiných druhů zooterapie, jak uvádí Nerandžič, ale o dalších možnostech působení canisterapeutických psů v domovech seniorů se zmíním. Objasním rezidentní model vlastnictví psa i přijímání klientů s jejich vlastními psy. Domovy pro seniory si mohou zvolit, jaký aktivizační program zařadí do své nabídky. Já se v následujících řádcích pokusím objasnit, proč vidím canisterapii metodou návštěvního programu jako nejvýhodnější.

Domovy pro seniory nabízejí klientům dlouhodobou pobytovou službu. V domovech běží nepřetržitý provoz, klientům je zajišťována 24 hodinová péče. Zpravidla jde o budovu, areál s vlastní zahradou. Nabízí se tak možnost vlastnit psa a umožnit tak lidem život ve společnosti zvířete. I toto je forma canisterapie a je nazývána jako rezidentní model. Ten spočívá především v nepřetržité přítomnosti zvířete v zařízení. Jeho majitelem je samotné zařízení a veškeré náklady na jeho krmivo, očkování, veterinární vyšetření a výcvik hradí samotná organizace. Pes se pohybuje po areálu domova volně, podle jeho nálady a je společníkem klientů, kteří jeho přítomnost vyhledávají. Tento model ale není, přestože na první pohled se tak může zdát, ideální. Je třeba zajistit více než jen finance na péči o psa, ale také zajistit jeho ochranu před týráním, nevhodným zacházením, překrmováním a přetížením. Je třeba dodržovat hygienická opatření, čistotu prostředí, chránit klienty trpící

alergiemi. Je také důležité, aby nadšení pro vlastnictví psa sdíleli všichni, jež se podílí na chodu zařízení. „*Navzdory všem poznatkům o prospěšnosti zooterapie a jejím kladném vlivu na člověka jsou zde silně zakořeněné názory, že zvířata do ústavu prostě nepatří. Personál argumentuje hlavně tím, že je to nehygienické, zvířata roznášejí choroby a mohou být pro jejich klienty zdrojem infekce a hlavně je to nepochybně práce navíc*“ (Volšická, 2008, s. 49). Existuje přijatelnější, a z mého pohledu i jednodušší, alternativa. V knize *Canisterapie Pes lékařem lidské duše* je rezidentní model představen jako možnost, kdy zaměstnanec vodí do práce svého psa. „*V jednom pečovatelském domově a v domově pro seniory vodili např. zaměstnanci do práce své psy. Ti patřili (společně se svými majiteli) automaticky k běžnému životu v domově.*“ (Leser, 2012, s. 25). Pes je se svým majitelem, pohybuje se po areálu pouze za jeho doprovodu, má možnost si nerušeně odpočinout v kanceláři svého pána a má zajištěnou veškerou péči. Sám majitel si hlídá veškerá veterinární ošetření, psa cvičí, venčí, poskytuje mu další aktivity jako například pravidelný pohyb a postará se o něho, až zestárne. Pes může v domově působit během celého pracovního týdne nebo pouze několik dní v týdnu. Takováto forma rezidentního modelu canisterapie v domovech pro seniory je již vhodnější a zodpovědnější volbou. Odpadá povinná starost personálu o péči o psa a pes má zajištěn kvalitní život. Dochází-li zaměstnanci se psy do zařízení pouze několikrát v týdnu, je tento model v tomto podání již velmi podobný programu psích návštěv.

Další z variant jak mohou psi v domovech pro seniory působit, je umožnit seniorovi přestěhovat se se svým psem. Běžně platí zákazy přinášet si do zařízení zvířata. Přestože to bývá důvod, proč staří lidé odmítají do domovů nastoupit nebo jsou po nástupu neklidní, smutní a hůře se na nové prostředí adaptují. Jejich zvíře zůstává pouze v těch nejideálnějších případech v rodině seniora (u dcery, syna, vnučky nebo rodinných blízkých). Není ale výjimkou, kdy je jejich zvíře prodáno, odvedeno do útulku nebo utraceno. Během dob co canisterapii vykonávám, se setkávám s nejrůznějšími příběhy. Pokud senior vypráví o psech, které ho životem provázeli, jde většinou o psy, se kterými se rozloučil, ale vypráví-li o psech (zvířatech – často to bývají také kočky), které musel opustit, začne být smutný, přichází pláč a často opakuje své obavy o to, jak se jeho zvíře nyní má. Umožnit klientům přivést si do zařízení svého psa by po psychické stránce seniorů mělo jistě

velký význam. Je ale třeba vždy zvážit možnosti, které zařízení má. V domovech, kde by klient bydlel s jedním spolubydlícím a pes by se pro oba stal středem zájmu, by jistě bylo možné vytvořit příznivé prostředí a pomocí rodiny nebo dobrovolníků zajistit pomoc seniorovi v péči o psa i v době, kdy by se zhoršil zdravotní stav majitele psa. Bylo by také důležité předem si domluvit a zajistit vše potřebné ohledně zvládnání péče o zvíře (musí být očkované, čistotné, pravidelně venčené, krmené), určit si kdo tyto úkony bude provádět, pokud klient přestane být schopen a kam pes půjde, v případě, že mu majitel zemře. Může to být rodina, ale také třeba některý z obyvatel domova, který si psa oblíbil a rád by mu poskytl nový domov. Jistě jde o mnohem náročnější organizaci a pro mnohá zařízení je proto přijatelnější umožňovat seniorům návštěvy zvířat v domovech – zvíře, které zůstalo doma, přivádí za seniorem jeho rodina při svých návštěvách a senior si tak alespoň částečně zachovává se svým zvířetem vztah. Pro ty, kteří mají zvířata rádi, kteří nemají to štěstí, že jejich pes mohl zůstat v rodině a nemají již možnost být v kontaktu s jiným zvířetem, se nabízí organizované návštěvy canisterapeutických psů. Návštěvní program je jednou z dalších forem provádění canisterapie, o kterém se rozepíší v následující kapitole.

1.2.4 Návštěvní programy v rámci canisterapie

Se svými canisterapeutickými psy se věnují pouze návštěvnímu programu. Návštěvní program spočívá v setkávání klientů s canisterapeutickými psy v určitém dni a čase. „*Nejsou určeny konkrétní cíle pro jednotlivé návštěvy*“ a není třeba o průběhu návštěv vést přesnou dokumentaci. „*Průběh návštěvy je spontánní a návštěva trvá tak dlouho, jak je potřeba.*“ (Svobodová a kol., 2009, s. 29). „*Nejdůležitějším faktorem je v tomto programu pravidelnost návštěv (nejméně jednou týdně).*“ (Hestia, 1999, s. 16). O významu pravidelnosti návštěv a nejefektivnějšímu působení v podobně návštěv jednou týdně pojednává také studie japonských autorů Kawamura, Niiyama and Niiyama. Zabývají se studiem vlivu dlouhodobého působení canisterapie v horizontu 12 měsíců (Kawamura a kol., 2007, on-line). Psi jsou do domova přiváděni a po hodinovém, maximálně dvouhodinovém programu

odvádění. „Návštěvní program má trvat v průměru jednu hodinu – včetně seznamování se psem [...]“ (Hestia, 1999, s. 16). S klienty se pracuje buď individuálně (jsou navštěvováni ve svých bytech, na pokojích) nebo skupinově. Skupinová setkávání jsou určena většímu počtu klientů a zpravidla jsou takováto setkávání doplňována zajímavým programem. Individuální setkávání jsou určena především imobilním klientům nebo také klientům, kteří nemají zájem o dění kolem nich, nechtějí se účastnit společenského života v zařízení, ale ke zvířatům mají kladný vztah a návštěva u nich na pokoji je pro ně zajímavou alternativou a často vítaným zpestřením. Canisterapeut se svým canisterapeutickým psem jsou jakýmsi vnějším činitelem, který do domova (zařízení) přichází z venčí a zprostředkovává tak klientovi kontakt s informacemi mimo jeho působiště. Pro mnoho lidí se návštěvy canisterapeuta s jeho psem stanou významnou součástí jejich života v domově. „[...] týmy terapeutických psů, kteří domov pravidelně navštěvují, poskytují vítanou změnu a nevyčerpatelné téma k rozhovorům.“ (Leser, 2012, s. 47). Návštěvy zvířete u klienta se mohou také stát tématem pro navazování kontaktů a vytváření vztahů klienta s ostatními lidmi v zařízení. Je-li viděn, že je navštěvován psem, brzy se najde někdo, koho bude zajímat, jak návštěvy probíhají a kdo, že to vlastně daného člověka navštěvuje. Vznikají tak klientovi nové příležitosti jak se do života kolem něho zapojit. Nebo naopak, jde o příležitost pro pečující personál, navázat s klientem přátelství a dopřát mu pocit obdivu, zájmu a samotnou pozornost. V jiných případech to může být právě pes, komu klient svěří své pocity, myšlenky a komu bude vyprávět, jak se během jeho nepřítomnosti měl. „Jednou ze základních lidských potřeb je interakce s dalšími lidmi nebo zájmovými zvířaty jako náhradkou“ (Odendaal, 2007, s. 41). Návštěvní programy jsou organizovány sdruženími, které poskytují svým členům (jednotlivým canisterapeutickým týmům) organizační zajištění výkonu jejich praxí, vystupují ve smluvních vztazích s organizacemi (zařízeními, kde mají o působení canisterapeutického týmu zájem), určují pravidla výkonu jednotlivých canisterapií (pravidla pro návštěvní program jsou uvedena výše, jako například doba trvání návštěvy, zajištění pomocníka z řad personálu a další), zajišťují vzdělávání svým týmům a v neposlední řadě testují povahové vlastnosti psů vybíraných pro canisterapii (nabízejí organizacím vyškolené canisterapeutické týmy s platnými povahovými zkouškami terapeutického psa, kteří jsou vhodní pro

konkrétní požadavky organizace). „*Jde o smluvní vztah mezi organizací a sdružením s jasně stanovenými pravidly, která především říkají, že zvíře nesmí nikomu ublížit nebo jinak uškodit (nesmí být nemocné, znečišťovat okolí nebo ničit věci). V písemné smlouvě musí být zakotveno, že za zvíře vždy odpovídá jeho majitel a že nesmí docházet k týrání zvířat ze strany klientů ani personálu ústavu.*“ (Nerandžič, 2006, s. 22). Jen doplním, že dohody, které vznikají, nemusí být vždy písemné, mnohým zařízením stačí dohody ústní. Náležitosti takové dohody korespondují s dohodou v písemné formě. Účelem dohody jsou náležitosti návštěvního programu (jak jsem popsala), veškeré závazky obou stran (příklad uvádí Nerandžič ve své knize, který jsem výše uvedla) a dobu platnosti dohody. Organizace, která nabízí canisterapii se zavazuje výběrem kvalifikovaného canisterapeutického týmu a organizace žádající canisterapii se zavazuje poskytnutím a vytvořením vhodných podmínek pro výkon canisterapie.

Během mého výzkumného šetření, jehož cílem bylo zavádění canisterapie v Domově seniorů „Na Terasách“ Rataje, jsem canisterapii prováděla dvakrát týdně. Dny se postupem času měnily podle potřeb. Začínala jsem s návštěvami jedenkrát za 14 dní (návštěvy proběhly vždy ve dvou dnech), později jednou týdně. Jeden čas jsem měla psy s sebou v práci i třikrát týdně. Rozdělila jsem svým canisterapeutickým psům nejen dny, kdy budou působit, ale také klienty, které s nimi budu navštěvovat. To například znamenalo, že v pondělí se mnou do práce šel canisterapeutický pes Fleck a ve středu naopak fena Lily. Se psem jsme navštěvovali klienty více komunikativní, pro které byl pes tématem, o kterém jsme si mohli společně povídat. A s fenkou jsme navštěvovaly klienty, u kterých bylo potřeba, aby s nimi kontakt navazoval především sám canisterapeutický pes ze své iniciativy (například pokládala klientům hlavu na klín, olizovala prsty, strkala čumák do dlaní, navazovala silný oční kontakt). Jednalo se tak především o individuální práci s klienty. Pokud šlo o skupinová setkávání, přiváděla jsem do domova oba své canisterapeutické psy najednou. A býval to většinou den navíc, tedy třetí den canisterapie v domově. Pro každé ze psů ale pouze druhý den v týdnu a bez cíleně vedených interakcí (setkání byla postavena pouze na přítomnosti psů v domově). Naplánovali jsme si například spolu s klienty posezení venku nebo společné tvoření. Při skupinových canisterapiích (které já označuji jako canisterapie zážitkové, protože

kontakt mezi člověkem a psem je minimálně ovlivňován a zpravidla obohacen o další aktivity, které buď souvisí, nebo nesouvisí s tematikou psí návštěvy) bylo jen na psech a na klientech, kdo s kým si bude užívat a kdo komu bude věnovat svou pozornost. Canisterapeutičtí psi tak v přirozených interakcích pozitivně působili na psychické zdraví ve skupině klientů. Zvířata mají „antidepresivní účinek, protože dokážou milovat člověka s naprosto nepředstíranou láskou. Když vyzývají ke hře, vynucují si pozornost a zmírňují tak psychické napětí a úzkost.“ (Nerandžič, 2006, s. 21)

Terénní poznámka: *Dnes jsme velkou část CT (= canisterapie, pozn. autorky) provedli během aktivizačních činností -> tvoření, psi byli s námi na volno venku u stolu, kde pracujeme, hráli si, pobíhali, obcházeli lidi, lidé/ klienti se na ně často soustředili -> reagovali na jejich hry, volali si je k sobě (u toho jsme procvičovali paměť -> většinou pouze např. zamlaskali, a tak jsem ji opravovala slovy, že aby si jich všimli, je potřeba je volat jménem, případně jim jméno připomenout -> „je celý flekatý“, „a jó, Flíček, Flíčku, pojd' sem“), bylo příjemné když se psi kolem nás motali, ke každému se přiblížili, kdy sami chtěli, jakmile byli blízko, každý na ně okamžitě reagoval (zpravidla je pohladili či se na ně usmáli) a nepotřebovali k tomu mě -> byla to krásná přirozená interakce mezi člověkem a zvířetem/ psem. (5. 9. 2014, 5. CT)*

Návštěvní programy v domovech pro seniory nebo domovech s pečovatelskou službou bývají často předměty studií v oblasti canisterapie. Pokud budete hledat v zahraniční literatuře práci se seniory za asistence zvířat, najdete především tuto oblast. Vždy se objeví formulace o prokázaném pozitivním působení zvířat, se kterými žijí staří lidé. O tom jak jim svědčí, že mají o koho se starat, že mají někoho, kvůli komu chodí ven, kvůli komu chodí nakupovat, kvůli komu připravují jídla. Že mají pro koho žít a ten někdo jim jejich pozornost vrací, těší se na ně, stále je s nimi. U starých lidí, kteří vlastní v domácnosti zvíře, je prokázán jejich pozitivní vliv na emoční prožívání, je prokazováno duševní zdraví, sebeúcta, hrdost, smysl pro odpovědnost, motivace, sociabilita a v neposlední řadě také fyzické zdraví (pravidelný pohyb a podobně). Tyto pozitivní účinky nejsou samozřejmě prokazatelné pouze u seniorů, ale také u dalších osob (od dětí, rodin, pacientů

v nemocnicích, vězňů, duševně nemocných, zdravotně hendikepovaných a ostatních nacházejících se v nepříznivých, nebo náročných životních situacích). Pokud se vrátím opět k seniorům, kterým má diplomová práce patřit, ještě dodám, že je spousta studií zaměřena i na vliv canisterapie na chování lidí, trpícími příznaky chorob Alzheimerova typu. Tam jsou cíleně sledovány hlavně pozitivní emoce, jejich zachovávání nebo smysl pro zodpovědnost a motivace k chování. (Kawamura a kol., 2007)

2 METODOLOGIE

Výzkumné šetření, které je obsahem této diplomové práce, jsem prováděla na základě zkušeností z šetření, na němž jsem postavila svou bakalářskou práci. Dovolím si tvrdit, že je díky tomu cíleněji zaměřené, dostatečně obsáhlé a vyzdvihující důležité informace. Díky mým zkušenostem jsem měla možnost získávaná data přehledně zpracovávat již od prvopočátku. Pozorování mám zaznamenána již od prvního momentu vstupu do organizace. Nejen první provedená canisterapie je totiž klíčovým momentem pro mou práci.

2.1 Cíl práce

Cílem této práce je analýza procesu zavádění canisterapie v Domově „Na Terasách“ Rataje (dnes již jako Domov seniorů Uhlířské Janovice, příspěvková organizace). Proces zavádění je opět rozdělen do dílčích kategorií.

První kategorie pojednává o zhodnocení průběhu spolupráce s organizací, která mě přijala na pracovní pozici sociálně aktivizační pracovnice. Do pojmu organizace zahrnuji součinnost s představiteli (vedením) a zaměstnanci. Vyhodnocuji připravenost domova a zaměstnanců na příchod canisterapeutického týmu a jeho působení v organizaci. Přístup vedení a personálu. A především faktory, které proces zavádění canisterapie v domově ovlivnily (předchozí zkušenosti, znalosti problematiky, vztah ke zvířatům a další).

Ve druhé kategorii se zaměřím na práci se samotnými klienty organizace. Budu se podrobněji zabývat svým působením v organizaci a prací s klienty v oblasti canisterapie. Tak jako v předešlém výzkumu, i nyní bylo předmětem mého sledování, zda jsme se spolu s terapeutickým psem stali zájmem klienta. Jak svůj zájem o nás projevoval a jak moc jsme se pro něho stali důležití. Jak se díky nám rozvíjel, jak se projevoval v přítomnosti canisterapeutického psa, jaké měl zážitky, co obohacovalo ve spolupráci s námi jeho život v domově. Ve své bakalářské práci jsem hodně sledovala také například změny v jemné motorice a jiné fyzické projevy.

V diplomové práci se zaměřuji spíše na vytváření vztahů s terapeutem, tedy se mnou. Více se věnuji psychosociální pohodě člověka, respektive klienta, a dbám na propojování canisterapie s běžným společenským životem klientů domova. Uvádím proto, jak se vyvíjela spolupráce s našimi klienty a jaké jsem, jako zaměstnanec, měla nové možnosti v této oblasti.

Tímto pomalu navážu na třetí oblast, řekněme třetí dílčí cíl mé práce a to je porovnání analýz zavádění canisterapie v domově pro seniory z pohledu dobrovolníka a z pohledu zaměstnance. Canisterapii jsem vykonávala jako dobrovolník pod hlavičkou organizace Pes A Člověk, ale měla jsem jiné pole působnosti jako dobrovolník, který canisterapii v domově seniorů prováděl jednou týdně, jednu hodinu denně a naproti tomu jako zaměstnanec, který má možnost terapeutického psa vzít na terapii dle potřeby. Zároveň jsem mohla s klienty o psech hovořit i během celého týdne, i v době, kdy samotná canisterapie za přítomnosti terapeutického psa neprobíhala. Dá se říci, že díky mému postavení zaměstnance, mohla canisterapie ve svém širším pojetí, běžet prakticky po celý rok. Vyplývá z toho mnoho nových poznatků pro mou práci a mnoho nových příběhů. Vidím velké plusy, ale samozřejmě také mínusy. Například větší zodpovědnost. To vše bude předmětem této kapitoly.

Svá výzkumná šetření – na úrovni bakalářské práce a nyní diplomové práce, chci dále prezentovat jako „příručku“ pro začínající terapeutické týmy. Od začátku, kdy jsem se začala canisterapii věnovat jsem měla přístup jen k určitým zdrojům informací (v ČR najdeme dvě knihy odborně zaměřené pouze na canisterapii a několik málo knih zmiňujících se o canisterapii v rámci zooterapie). Mým přáním tak je, vytvořit práci, která bude obsahovat nejen známé informace, ale také především informace ze samotné praxe obohacené vlastními zkušenostmi. Četla jsem mnoho diplomových prací na téma canisterapie, které ale jen zřídka psal opravdu terapeut, který canisterapii s danou cílovou skupinou lidí prováděl. Často o canisterapii píšou lidé, kteří ji sami nevykonávají a pouze zjišťují pomocí dotazníkových šetření jak canisterapie v jednotlivých zařízeních probíhá.

2.2 Metoda výzkumného šetření a technika sběru dat

Pro naplnění cíle mé diplomové práce jsem si vybrala kvalitativní výzkum spolu s metodou zúčastněného pozorování. Technikou pro sběr dat byly terénní poznámky.

2.2.1 Kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum je „*jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace*“ (Strauss a Corbin, 1999, s. 10). Pokud jej definujeme takto, hovoříme o negativní definici, jak uvádí Hendl ve své knize (Hendl, 2008, s. 49). Já jsem tento výzkum volila z jiného hlediska. „*Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění [...]. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách*“ (c.d., s. 50). Takto definuje kvalitativní výzkum metodolog Creswell, jehož definici uvádí právě Hendl ve výše zmíněném díle. Zkoumání v přirozených podmínkách a názory účastníků jsou tím, co je pro mou práci podstatné. Proto, abychom mohla pochopit působení canisterapie a jejího vlivu, je třeba ji prožívat spolu s klienty. Dotazníkové šetření by mi možná dalo zpětnou vazbu, ale nedokáže mi odhalit tu pravou podstatu. Neumí mi popsat veškeré důležité momenty.

Výhody kvalitativního výzkumu vidím v tom, že mi tento typ výzkumu umožňuje v práci postupovat tak jak je momentálně třeba. „*[...] kvalitativní výzkumník vybírá na začátku výzkumu téma a určí základní výzkumné otázky. Otázky může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat. [...] V jeho průběhu nevznikají pouze výzkumné otázky, ale také hypotézy i nová rozhodnutí, jak modifikovat zvolený výzkumný plán a pokračovat při sběru dat i jejich analýze.*“ (c.d., s. 50). Canisterapie zpravidla probíhá na stejných místech ve stejných hodinách. Především u seniorů preferuji tento přístup. Během mého výzkumného šetření tomu bylo ve společných prostorách domova seniorů a při práci

s jednotlivci na pokojích, kde bydleli. Jak dále píše Hendl „*Výzkumník vybírá na základě svých úvah místa pozorování nebo jedince, které dále sleduje v různých časových okamžicích.*“ stejným způsobem jsem se rozhodovala v tomto i v předchozím zařízení. Místa pozorování se staly jednotlivé byty (pokoje) klientů, které jsme navštěvovali. Každý z nich měl jiné vybavení, jinak organizované umístění nábytku. Pokud jsme potkali klienta na chodbě, stala se místem pro pozorování právě chodba stejně tak jako zahrada v areálu domova. Abychom splnili podmínku provádění terapie, snažím se klienty navštěvovat ve stejnou dobu. Ale nikdy se nepodaří, aby hodina canisterapie probíhala vždy stejně ve stejný čas na stejných místech. A i tak je to správně. Právě v domově, ve kterém jsme působili v roce 2014/2015 jsme potkávali klienty nejen v budově (a i v budově často na různých místech). Díky tomu mám sesbíráno plno poznámek/dat, které mi dávají nový pohled na prováděnou canisterapii. V předchozím zařízení jsem tyto data získávala pouze v případě, že jsme potkali klienty v prostorách zařízení při provádění canisterapie (například na chodbách, častokrát při cestě na oběd či z oběda). V této oblasti hraje velmi významnou roli mé postavení v organizaci. Tady bude jednoznačně poznat, kdy přináší postavení terapeuta v roli zaměstnance velké výhody.

Dle mě velmi podstatnou specifikací výzkumu je, že: „*Výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry. Seznamuje se s lidmi a pracuje přímo v terénu, kde se něco děje.*“ (Hendl, 2008, s. 50). Tak jako ve všech oblastech týkajících se oboru sociální práce, je prakticky nutnost získávat nové a nové informace. Aby měla práce s lidmi a zvířaty výsledky, je důležité se vzdělávat, a právě vzdělávání může být součástí analýzy dalších informací. Do vzdělávání mohu zahrnout nejen své vzdělávání ve škole (studium v magisterském programu), ale také studium odborných časopisů a článků. Své poznatky z terénu jsem rozváděla, porovnávala a přenášela do praxe tak, aby mě v mé práci posouvaly dále a já mohla působit jako odborník.

2.2.2 Zúčastněné pozorování

Metodou pro sběr dat je v mé práci zúčastněné pozorování. Zúčastněné pozorování patří mezi nejdůležitější metody kvalitativního výzkumu. Mluvíme o něm také jako o participativním pozorování. „Zúčastněným pozorováním je možné popsat, co se děje, kdo nebo co se účastní dění, kdy a kde se věci dějí, jak se objevují a proč.“ (Hendl, 2008, s. 193). Umožňuje „hloubkový popis a analýzu nějakého jevu“ (c.d., s. 193) a právě proto, jsem si tuto metodu zvolila. Výzkumník je přímo účasten pozorovaných situací. Tak jak mi umožňuje má pozice canisterapeuta. Jsem to já, kdo je v přímém kontaktu s klienty, kdo s nimi hovoří, kdo si všímá podstatných signálů vypovídajících o působení zvířat v dané chvíli. Jsem to já, výzkumník, kdo řídí setkání s klienty, připravuje své psy, jedná s okolím, zajišťuje průběh jednotlivých canisterapií. „Výzkumník přistupuje k pozorování s vědomím toho, že sociální svět je spoluvytvářen subjektivními významy a zkušeností konstruovanou účastníky sociální situace.“ (Hendl, 2008, s. 193). A právě zkušenosti účastníků hrají velkou roli. Umožňují navazovat spolupráci či naopak rozhodují o nezájmu klientů o nabízenou aktivitu jako je canisterapie.

Proto, aby pozorování začala mít vypovídající hodnotu a začaly se objevovat jevy, které souvisí s canisterapií a jejím dlouhodobějším působením na klienty, je potřeba získat si důvěru a začlenit se do skupiny. Díky psům je zpravidla snadné navázat s klienty první kontakt. Přesto je velmi vhodné nejprve prostředí poznat před samotným započítím výzkumného šetření. Jak jsem již uváděla, toto výzkumné šetření jsem navázala na svou předešlou práci. Prostředí domova pro seniory a možnosti této sociální služby mi bylo známo předem. Stejně tak rysy práce se seniory. Mohla jsem tak s pozorováním začít opravdu okamžitě. Měla jsem jasno v tom, co chci pozorovat a čeho si všímat.

Úkolem pozorování je „zvolit situace, v nichž se budou nacházet relevantní aktéři a probíhat zajímavé aktivity“ (Hendl, 2008, s. 195) Zprvu tak zachycuje výzkumník prakticky vše co se ve skupině děje. Později se zaměřuje na konkrétní projevy, situace a aktéry. V canisterapii to znamená, že nejprve popisují ve svých pozorováních i sebemenší detaily. Později si vytřídím klienty, u kterých si všímám

posunů a vnímám především ty momenty, které vypovídají o kvalitách působení psů na tyto jednotlivce. Třídím i kategorie – dělím si práci s jednotlivci, skupinou, s prostředím a ostatními pracovníky. Na základě této kategorizace jsem si zvolila také tři oblasti, které se odvíjí od cíle výzkumného šetření.

2.2.3 Terénní poznámky

Jednotlivá pozorování z canisterapií jsem po dobu výzkumného šetření zaznamenávala formou terénních poznámek. Terénní poznámky, neboli také field notes (najít je v literatuře můžeme i v podobě polních poznámek) „obsahují, co výzkumník slyšel, viděl, prožil, o čem uvažoval v průběhu shromažďování a reflektování dat“ (Hendl, 2008, s. 197). Pro hodnotu terénních poznámek je důležité jejich včasné zapisování. Prožité situace by neměly být sepsány později než do 24 hodin. Případně nejpozději před začátkem další pozorované akce. Jde o reflexe, postřehy ze zkoumaného prostředí. Jsou způsobem, „ *kterým postupně zaznamenáváme vlastní interpretaci zkoumaného*“ (Klvačová, Šmídová, 2000, s. 75-84). Má šetření probíhala tak, že jsem si každé canisterapeutické setkání s klienty po jeho průběhu sepsala. Zapisovala jsem také každé situace, které měly souvislost s výkonem canisterapie v domově (například reakce klientů mimo dobu návštěv s canisterapeutickými psy, rozhovory s klienty, které se dotýkaly témat spadajících do oblasti působení canisterapie a další). Zaznamenávala jsem nejen popis situace, která proběhla, která ji předcházela a co následovalo, ale také své pocity, citovala jsem slova klientů a připisovala své nápady pro další práci s klienty. Mezi mými poznámkami najdete také shrnutí probíhajících canisterapií, které mi nyní pomáhají sledovat vývoj zavádění canisterapie v domově. Vidět posuny, možnosti pro další rozvoj a výsledky.

Má pozorování začala první návštěvou klientů v srpnu 2014 a poslední pozorování jsem zaznamenala v srpnu 2015. Provedla jsem tak celkem 82 záznamů formou terénních poznámek.

2.2.4 Etnografický výzkum

Má volba kvalitativního výzkumu, zúčastněného pozorování, terénních poznámek a pobyt mezi skupinou pozorovaných lidí odpovídá prvkům etnografického výzkumného šetření. V etnografických výzkumech je kladen důraz „na dokumentování každodennosti jedinců tím, že je pozorujeme a vedeme s nimi rozhovory“, zároveň „výzkumník často nezačíná výzkum se zcela jasně definovanými hypotézami“ a pro mě (vzhledem k mému výzkumnému šetření), je nejpodstatnější ta charakteristika, která říká, že výzkumník se snaží „porozumět dění ve skupině a sledovat jednotlivé aktivity jejích členů“ (Hendl, 2008, s. 115-116). Při své studii, při provádění mého šetření, jsem pozorovala uzavřenou skupinu lidí, osob žijících v jednom domě, v základě se stejnými životními podmínkami, s podobnými problémy, se skupinou osob určité věkové kategorie, s určitou jim vlastní kulturou. Základem pro etnografickou práci je zaznamenávání pozorovaného, slyšeného a prožitého způsobem závislejícím na schopnostech, dovednostech a v neposlední řadě, také možnostech, výzkumníka. Výše jsem uvedla, že jsem svá pozorování zapisovala pomocí terénních poznámek. „Důraz v etnografické studii je kladen na dokumentování a vykreslení každodenní zkušenosti jedinců a způsoby interakcí („hustý popis“). Výzkumník chce porozumět tomu, co se děje.“ (Hendl, 2008, s. 120). Zápisky výzkumníka „představují určitou transformaci pozorovaného v autorský text“ (Hendl, 2008, s. 120) a nekryjí se tak se skutečností jako takovou. Jejich rolí je hodnověrně zobrazit realitu. Hustý popis představuje „podrobnou zprávu o prostředí a chování skupiny“ (Hendl, 2008, s. 120), není dáno, jak má vypadat, jak hodně musí být podrobný, ale měl by obsahovat „interpretaci okolností, významů, přístupů, motivací a všeho dalšího, co pomáhá charakterizovat sledované epizody“, má být interpretativní, zachycovat významy připisované událostem a zachycovat rozvoj interpretace v čase (Hendl, 2008, s. 120).

2.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Respondenty mého výzkumného šetření byli klienti Domova „Na Terasách“ Rataje. Jednalo se o domov seniorů poskytující sociální služby domov pro seniory a domov se zvláštním režimem. Na službě domov pro seniory jsme měli 19 klientů. Na domově se zvláštním režimem 6 klientů. Celkem tedy 25 klientů ve věku od 65 do 90 let, kteří společně obývali prostory jednoho domu. Pro mé šetření bylo v počátku podstatné, jaký mají jednotlivý klienti vztah ke zvířatům. *„Zvířata pomáhají pouze tomu, kdo je má rád, a ještě více tomu, kdo je měl vždy rád.“* (Leser, 2012, s. 15). Podle tohoto rozřazení jsme se mohli dále zaměřit na konkrétní seniory a s nimi začít pracovat. Toto prvotní rozdělení je podstatné nejen pro šetření, ale především z praktického hlediska. Musím brát v potaz skutečnosti, jako jsou strach ze psů nebo nelibost vůči zvířatům v domě. Setkávám se s názory, že pes do domu nepatří, že má jistě blechy, že může kousnout, že je to nehygienické a podobně. Je dobré být na takové reakce připraven a není pravidlem, že takto reagují pouze klienti. Je třeba pracovat také s personálem. Vráťím se k průběhu výběru klientů pro canisterapii. Protože v domově do té doby nefungoval žádný systém práce s životním příběhem klienta a nebyla využívána biografie, bylo třeba spolehnout se na znalost pracovníků. Získala jsem tak jmenný seznam klientů, kteří měli nebo mají rádi zvířata a klientů, které by pravděpodobně zvířata potěšila. Pokud šlo o klienty, kteří dokázali verbálně komunikovat, zjistili jsme jejich zájem otázkou „zda mají rádi zvířata?“ a „jestli by se jim líbilo, kdyby je navštěvoval pes?“. Šlo-li o klienty, kteří již verbálně nekomunikovali, neorientovali se a nebyla možnost plánovat si dopředu návštěvu, získali jsme co nejvíce informací o jejich vztahu ke zvířatům a nakonec klienta se psem navštívili. Podle jeho reakce jsme poté vyhodnotili jeho zájem. Protože se jednalo o malý domov seniorů a veškeré prostory, kde jsme se se psem pohybovali tak byli prakticky společné, potkávali jsme i ty klienty, kteří o psy zájem neprojevovali. Přesto jsem dbala na to, aby se psem přicházeli do kontaktu minimálně a psi se pohybovali po patře pouze v době, kdy probíhala canisterapie. Dobu, kdy jsme se se psy v domově vyskytovali, jsme měli vyvěšenou na nástěnce s informacemi.

Do našeho návštěvního programu jsme aktivně zapojili celkem 23 klientů v období jednoho roku (doby, kdy výzkumné šetření probíhalo). Nejedná se o počet klientů od začátku do konce. Pouze o celkový počet oslovených a aktivně se zapojujících klientů. S některými z klientů jsme se během tohoto roku rozloučili a naopak k nám přišly nové tváře. Od prvopočátku do konce průběhu šetření jsme navštěvovali 7 stálých klientů. S některými se setkáváme ještě dnes. Krátce představím jednotlivé klienty, se kterými byla naše spolupráce nejintenzivnější. Ty, kteří s canisterapeutickými psy a se mnou navázali přátelství a stali se pro mé šetření významnými. Každému z klientů jsem přidělila jedno písmeno z abecedy (A, B, C) a před toto písmeno připiší „P“, kterým označuji, že jde o pozorovanou osobu.

Pro paní PA se stala canisterapie novým smyslem života. Ráda navazovala kontakty s novými lidmi, byla společenská, zajímala se o dění v domově a zapojovala se do všech nabízených aktivit. Plně orientovaná časem, místem i osobou. Mobilní. Zhoršený zrak, fyzické síly. V oblasti péče o vlastní osobu soběstačná, pouze s podporou a pomocí. Pan PB miloval hudbu, zpěv, hodně cestoval, rád si povídal o jeho cestách a zajímal se o dění v okolí domova, kde žil. Vaskulární demence. Zhoršená orientace v čase a místě. Utlumený, ale téměř bez léčiv. Diabetik. Mobilní. Péči o vlastní osobu nezvládal. Paní PC, zhoršená pohyblivost, nezvládala chůzi. Demence. Neorientovaná časem a místem, částečně i osobou. Málo výřečná, ale projevující zájem. Komunikace spíše neverbální, pomocí mimiky. Často ospalá, vliv léčiv. Během šetření několikrát zhoršen zdravotní stav. Pan PD, demence, neorientovaný časem, částečně místem a osobou. Vyrovnával se s opuštěním domova, kam jezdíval a kde již nemohl zůstat sám. Uzavřený. Komplikované rodinné vztahy. Dění v domově se účastnil pouze pasivně. Zhoršená pohyblivost. Paní PE, křehoučká, velmi slabá, pohyb s pomocí. Povídává. Orientovaná. Zhoršený sluch (naslouchátko) a zrak (silné brýle). Zájem o dění v domově, ale menší zájem o účast v dění, ráda trávila čas ve svém pokoji. Paní PF trpící Alzheimerovou chorobou. Neorientovaná, nesrozumitelná řeč. Individuální denní rytmus. Změny nálad. Mobilní. Paní PG, demence, zcela neorientovaná. Mobilní, zhoršená pohyblivost. Komunikace pouze neverbální, pomocí mimiky a projevů libosti či nelibosti. Těchto sedm klientů jsem měla možnost pozorovat od úplného začátku do konce svého šetření. Nyní představím další klienty, kteří se mého šetření účastnili,

ale neúčastnili se ho po celou jeho dobu (zemřeli, přestěhovali se, nově se nastěhovali). Paní PH trpěla demencí, částečně imobilní, pohyb s pomocí, zmatená, samostatně neorientující se osobou, místem ani časem. S pomocí a podporou částečně orientovaná. Fungující dlouhodobá paměť. Často při změnách místa neklidná (stačilo opustit lůžko nebo známé křeslo a paní ztrácela pozornost a vyžadovala návrat). Postupem času klidnější. Paní PCH, demence, imobilní, upoutaná na lůžko. Slabá. Neorientovaná. Zbytky dlouhodobé paměti. Velmi špatně slyšící. Při komunikaci bylo potřeba trpělivosti. Reagovala verbálně dle momentálního stavu, neverbálně prostřednictvím mimiky. Pan PI byl společenský, rád se účastnil byť jen pasivně aktivit nabízených domovem. Zhoršený sluch, dušný. Pan PJ se hodně stranil. Neztotožňoval se s klienty domova a neměl pochopení pro klienty s demencí. Často chodil na dlouhé procházky sám, dokud neupadl a nepřestal chodit. Pocházel z nedaleké vesničky, kam jezdil na víkendy. Později přestal odjíždět. Do vesničky jsem jezdila se psy na cvičení. Měl velmi rád zvířata, ale o mnoho z nich přišel kvůli válce. Často povídal o svých koních, které mu odebraly. Zprvu orientovaný, po pádu změny. Paní PK, silné postavy, částečně imobilní. Vysazována ve společných prostorech. Účastna tak téměř veškerého programu v domově. Ztrácela zájem o život. Paní PL přišla do domova v polovině mého výzkumného šetření. Její život potkaly náhlé změny, vyrovnávala se se smrtí svého muže a se svým pádem, který jí způsobil zhoršenou pohyblivost. Psychické potíže. Velký zájem o kontakt se psy. Společenská, ale svá. Zdravotní problémy jí zhoršovaly kvalitu prožívaných aktivit. Paní PM se špatnou výslovností, verbální komunikace jednoslovná. Psychiatrická pacientka (léčená schizofrenie), při nástupu zhoršená pohyblivost, nesamostatná chůze. Po operaci zlomeného krčku. Uzavřená, ale ráda ve společnosti. Ráda dodržovala svůj denní rytmus. Sledovala dění v domově. Měla ráda zpěv. Jejím přáním byla soběstačnost v chůzi. Paní PN přišla do domova náhle, poté co jí přišli na rakovinu, kterou dlouho odmítala řešit. Nesmířená, uzavírající se, zdravotní komplikace spojené s onemocněním. Paní PO, křehká, paní malé postavy, trpící demencí, neorientovaná časem, místem ani osobou. Odmítala společnost a skupinové aktivity. Cítila se bezpečně na svém křesle nebo ve svém lůžku. Ze psů měla strach, přesněji obavy.

Popsala jsem celkem 16 našich klientů. Mezi sedmi klienty, kteří chybí do počtu 23 oslovených canisterapií patří zcela imobilní klientky, zcela neorientované a naopak klientky, které si organizovaly svůj volný čas samostatně a canisterapií se účastnily sporadicky. Dle momentálního zájmu. Nepůsobili jsme na ně cíleně.

V jedné z následujících kapitol se budu zabývat také spoluprací s personálem a přínosem canisterapie právě pro pečující pracovníky. Proto krátce představím také ty pracovníce, se kterými jsme díky canisterapiím dosáhli změn v jejich přístupu ke psům. „P“ opět označí pozorovanou osobu, druhé „P“ značí personál a písmeno abecedy rozděluje konkrétní pracovníky. PPA pracovala v domově již před deset let, PPB krátce. Nastoupila ve stejné době jako já. Na oddělení vypomáhala. Obě mi přiznaly strach ze psů. Obě po čase získaly důvěru. Každá jinak, ale obě díky přístupu psů ke klientům a pozitivní zpětné vazbě od klientů. S paní PPC jsme často nekomunikovaly, pouze pokud se jednalo o pracovní záležitosti. Přítomnosti psů si ale užívala.

Dovolím si výzkumný vzorek shrnout v číslech: proběhlo 82 pozorování, pozorováno bylo 23 respondentů, 16 respondentů bylo cíleně zapojeno, 7 respondentů se zúčastnilo výzkumného šetření po celou jeho dobu trvání. Z 16 zapojených respondentů trpělo 10 demencí různého druhu a stupně, 2 z nich trpěly Alzheimerovou chorobou.

3 SPOLUPRÁCE S ORGANIZACÍ

V této kategorii již vyhodnocuji připravenost domova a zaměstnanců na příchod canisterapeutického týmu a jeho působení v organizaci. Přístup vedení a personálu. A především faktory, které proces zavádění canisterapie v domově ovlivnily (předchozí zkušenosti, znalosti problematiky, vztah ke zvířatům a další). Zmiňuji-li se v této kategorii o organizaci, zahrnuji do tohoto pojmu součinnost s představiteli (vedením) a zaměstnanci.

Pro canisterapii je důležité v jakém prostředí probíhá a prostředí netvoří pouze prostory budov, ale také (a často především) vztahy, respektive druh spolupráce mezi zaměstnanci. První kategorie tak pojednává o zhodnocení průběhu spolupráce s organizací, která mě přijala na pracovní pozici sociálně aktivizační pracovnice s kvalifikací pro výkon canisterapie. V organizaci pracovala v době mého nástupu 1 aktivizační pracovnice na poloviční úvazek, 1 sociální pracovnice, 1 vrchní sestra, 3 zdravotní sestry, 5 pracovníků v sociálních službách, 2 uklízečky a další zaměstnanci, kteří ale nebyvali přímou součástí canisterapií, které jsem vedla, proto je více nerozepisuji (patřila by sem účetní, kuchařky, údržbář a jiní).

3.1 Připravenost organizace na příchod canisterapeutického týmu

První návštěvě Domova seniorů „Na Terasách“ Rataje předcházelo setkání s paní ředitelkou, seznámení se s prostředím a formou prováděné canisterapie. Domluvily jsme si veškeré náležitosti dohody o výkonu canisterapie v domově (která byla uzavřena pouze ústně), předala jsem svůj certifikát a certifikáty svých canisterapeutických psů, kontakty na mou zastřešující organizaci a poznala jsem kolegyni, se kterou mě čekala první canisterapie v domově. Naše organizace (Pes A Člověk) přímo udává podmínky, za kterých jsme jako její canisterapeutický tým oprávněni canisterapii vykonávat a patří sem podmínka přítomnosti člena personálu. „[...] při canisterapii bude přítomna osoba z personálu, která bude zpočátku nápomocna při navazování kontaktu s klienty [...] a bude na canisterapii „dohlížet“ (resp. bude k dispozici kvůli riziku případného vzniku jakýchkoli problémů)“

(metodické materiály Pes A Člověk). Domluvily jsme si, jak bych si přála, aby první setkání s klienty proběhlo, aby měla vybrané ty klienty, kteří o návštěvu budou mít zájem. Také jak dlouho bude setkání trvat a co se bude na poprvé konat. Veškeré tyto informace bylo třeba mít předem rozmyšlené, protože každý návštěvní program s canisterapeutickými psy má „*mít jasný plán, jak bude tým psovod-pes začleněn do daného terapeutického zařízení, [...] to znamená vědět [...], kteří klienti budou navštěvováni, kde se návštěvy budou odehrávat, kteří zaměstnanci zařízení budou návštěvám přítomni, jak budou návštěvy dokumentovány [...]*“ (Galajdová, 2011, s. 109). Ale i přestože jsme si v těchto ohledech udělaly jasno, proběhlo naše první setkání nakonec tak trochu jinak.

Terénní poznámka: Připravenost domova -> personál o nás netušil, přivítal nás, ozvala jsem se aktivizační pracovníci, aby se mnou počítala, poté co přišla, domluvily jsme si spolupráci. (7. 8. 2014, 1. CT)

Doplním terénní poznámku - přišli jsme se psem v době, kdy ještě aktivizační pracovníce nebyla v práci, a tak jsem na ni, potom co jsem ji sama ze své iniciativy odeslala sms zprávu, čekala. Teprve poté, jsme se přesunuli ke klientům a proběhla naše první canisterapie v domově. Tam už ale vše probíhalo, jak bylo domluveno. Připomnělo mi to mé působení v předchozím domově, kde na naší první návštěvu také zapomněli. Ráda bych v této souvislosti uvedla, aby každý canisterapeutický tým den předem připomněl svou účast a mohl se tak od prvního okamžiku věnovat pouze svému psovi a klientům, protože vše ostatní již bude zařízeno. I přes mé prvotní zklamání se ale vše rychle změnilo. Přístup paní Evy, aktivizační pracovníce, byl velmi zodpovědný a naše návštěvy klientům uvedla tak, jak bych si to přála. Její pochopení pro potřeby mé práce bylo víc než výborné.

Terénní poznámka: Paní Eva, se kterou spolupracuji (můj mentor) má pro mou práci cit, rozumí smyslu CT. (21. 8. 2014, 3. CT)

3.2 Prostředí pro výkon canisterapie

Prostředí, kde canisterapie probíhá je velmi důležité a často určuje směr působení této aktivity. V případě návštěvních programů mají canisterapie volnější průběh, a protože se zaměřujeme především na psychosociální pohodu klientů, není nezbytně nutné vyhrazovat si striktní pravidla. Přesto je ale samozřejmě prostředí důležité, protože působí na klienty spolu s aktivizací komplexně. „*Prostředí hraje důležitou úlohu v naplnění základních potřeb a lidé i zvířata potřebují pozitivní prostředí, aby mohli rozvinout svůj nejlepší potenciál.*“ (Odendaal, 2007, s. 25). V praxi je například třeba brát ohled nejen na dobu výkonu canisterapie. Není vhodné vykonávat canisterapii například blízko před polednem, protože mnoho klientů již očekává oběd a na návštěvu psa se nesoustředí. Je tak dobré, pokud to je možné, dobu canisterapií přizpůsobit chodu navštěvovaného domova.

Terénní poznámka: Zprvu vadilo, že se se psy objevují na oddělení během ranní hygieny, a tak jsem začala chodit později. Jenže když nám pod nohama vytírali uklízečky, také to nebylo ono, a tak jsem čas našeho příchodu ještě posunula. Nyní to vypadá tak, že dříve než pečovatelky a sestry na oddělení nepřestanou pracovat, nechodím tam. Ale i tak, stejně nemáme moc příležitostí s lidmi pracovat intenzivně. Vždycky se někde někdo mihne, přijde, někomu během naší návštěvy začne nabízet pítí, ostríhá mu nehty, oholí mu vousy, přinese složené vyprané oblečení, ptá se, jestli tohle jsou zrovna jeho tepláky atp. Nebo přijde návštěva, běží televize, je třeba vyřešit organizační záležitosti nebo prostě jen tak si jde někdo popovídat. (2. 4. 2015, poznámky k CT)

Dovolím si uvést, že prostředí domova, kde jsem pracovala, bylo koncipováno v jednom domě, malé vile. V domě se zahradou, kde v přízemí sídlila kuchyň spolu s jídelnou, která mimo dobu snídání, oběda a večeří sloužila jako společenský prostor. V přízemí stála také ještě kancelář ředitelky, prádelna a sklad potravin. V podkroví byla k dispozici místnost pro zázemí zdravotních sester, pracovníc v sociálních službách a sociální pracovnice. Aktivizační pracovníci, taktéž i já, jsme své zázemí neměli. Byli jsme tam, kde zrovna bylo volno a stále mezi klienty. Klienti

bydleli v patře. V domově bydlelo až 25 klientů. Jediný společný prostor, který jsme měli pro veškeré aktivity, byla společná chodba, kde se sedávalo, jedlo, cvičilo, sledovala TV, poslouchalo rádio, uklízelo, třídilo prádlo a někdy se vše sešlo třeba i najednou. Bylo pro mě proto velmi důležité určit a nastavit si hranice. Musela jsem také naprosto změnit svůj přístup a postoj k provádění canisterapie. V neposlední řadě jsem se vzdala i některých činností spojených s canisterapií a zaměřila jsem se na vztahy a především na pozitivní působení zvířat v domově obecně.

Terénní poznámka: Po celou dobu se paní usmívala, vypadala spokojeně, navazovala se mnou oční kontakt, v místnosti však byl velký ruch (ostatní klienti, puštěná televize, uklízečka procházející do koupelny, pečovatelka rovnající ručníky do skříňky a nakonec i pečovatelka, která přišla paní oholit ... seděly jsme spolu na jednom místě, koukaly a usmívaly se na sebe a najednou pečovatelka sáhla paní na bradu s tím, že ji oholí, že ale vlastně není třeba a odešla ... už se mi nepovedlo s paní navázat kontakt ... CT jsem ukončila. (12. 5. 2015, 66. CT) – pozn. autorky: jednalo se o práci s klientkou trpící demencí, která nemluvila a měla porušeny téměř veškeré reakce na podněty z okolí, neorientovala se místem, časem ani osobou a dařilo se mi s ní spolu se psy navazovat interakci, bohužel ne vždy nám bylo přáno se rozvíjet.

Terénní poznámka: Pro psy je to nesmírně náročné pracovní prostředí. Ale i pro mě. Canisterapie neprobíhá tak, jak bych si přála, a jak bývá doporučováno. (2. 4. 2015, poznámka k CT)

Canisterapie není pouze o pocitech canisterapeuta, ale je nesmírně důležité věnovat pozornost těm nejhlavnějším aktérům – psům, canisterapeutům. Kdykoli vidím, že se v prostředí, kde se pohybují, necítí dobře, canisterapie uvolňuji a případně neváhám i ukončit. Obzvlášť zprvu canisterapií, než si všichni zvykneme na nové prostředí a lidi, a lidé na nás. Jak jsem uvedla výše v citaci z knihy autora Odendaala, tak i psi potřebují příznivé a pozitivní prostředí, aby mohli podat ten nejpřirozenější a nejkvalitnější výkon. Výkon ve smyslu přirozenosti bytí. Tak jak nám udává společnost Pes A Člověk: „*Styl naší práce je zaměřen na komunikaci s klientem, vynecháváme nepodstatné, spíše líbivé a na efekt vytvořené prvky a věnujeme se*

klientově duši. Naše zvířata nejsou brána za doprovod a příležitost k pomazlení, ale jsou plnohodnotnými účastníky terapeutického procesu, jsou vedena k aktivnímu vyhledávání klientů, je s nimi pracováno zásadně formou pozitivní motivace a dodržujeme velmi přísné zásady welfare“ (Dostupné z: <http://pac.mypage.cz/menu/zooterapie>).

Prostory, ve kterých se se psem pohybujeme, je dobré předem projít a psa s nimi seznámit.

Terénní poznámka: První práce s Lilinkou, navštívily jsme nejprve dům, který jsme si prošly, a by se La (zkrácené jméno canisterapeutické feny Lily – pozn. autorky) seznámila s novým prostředím, personálem. (8. 8. 2014, 2. CT)

Stejně tak je důležité nezapomínat na prostor, který psovi vytváříme při interakci s klienty. Stalo se mi, že mi psi odmítali s klientem pracovat, přestože se mi povedlo zajistit si pro práci klid a nic nás nerušilo. Zapomněla jsem ale vidět prostor z pohledu samotného psa. Teprve poté, co jsem si uvědomila tyto skutečnosti, jsme se posunuli dále a psi opět pracovali s nadšením.

Terénní poznámka: Zjistila jsem, že díky umístění postele a mé pozici, seděla jsem na bobku u postele, kterou jsem měla po pravé straně, před námi stál stoleček, že jsem psům dala moc stížený/ stísněný prostor a i Flíček včera v tomto místě nechtěl pracovat. (8. 8. 2014, 2. CT)

Zatím jsem celou tuto kapitolu zaměřila především na organizaci prostoru a času pro výkon jednotlivých canisterapeutických setkání. Ráda bych ještě zmínila ovladatelnost canisterapeutických psů, respektive vedení canisterapeutických psů canisterapeutem. V knize paní Galajdové najdeme větu: „*Terapeutický pes by měl být nevtíravý, klidný a dobře ovladatelný, vždy na vodítku.*“ (Galajdová, 2011, s. 160). Uvedla jsem ji již ve svých terénních poznámkách v době, kdy jsem řešila různé situace pro provádění canisterapie. Tuto zásadu totiž používám podle potřeby. Jsou situace, kdy je velmi vhodné a myslím si, že i nezbytné, aby byl pes na vodítku.

Terénní poznámka: *Co vodím psy na vodítku je pro mě snadnější věnovat naplno pozornost lidem. Psi mi mezitím neodchází za jinými.* (7. 4. 2015, poznámky k CT)

Stejně tak si ale myslím, že zrovna vodítka může být rušivým elementem. Pokud jej ale canisterapeut nepoužívá, měl by pro to mít opodstatněný důvod.

Terénní poznámka: *V prostorách, kde se pohybují mi to přišlo na obtíž, zvláště vodím-li 2 psy najednou.* (25. 2. 2015, 46. CT)

Terénní poznámka: *Pokud psy pouštím z vodítka, pak cíleně, protože s lidmi navazují přirozený kontakt a spousta lidí na to reaguje více.* (7. 4. 2015, poznámky k CT)

Terénní poznámka: *Psi v tento moment bývají na volno tak, aby podle svého mohli přivítat každého, ke komu mají blízko nebo je zaujme.* (7. 4. 2015, poznámky k CT)

Doporučuji zásadu „psa na vodítku“ dodržovat hned z několika důvodů. Při přesunech po odděleních, po chodbách a v místnostech, kde je více lidí. Obzvláště tam, kde někteří nemusejí mít o psa zájem (mohou psy odmítat či z nich mít strach). Pro výše zmíněnou kontrolu nad pohybem psů a také jako ochranu zvířete před nežádaným chováním (krmení) nebo špatným zacházením.

Terénní poznámka: *Nyní začínám se psy po budově chodit na vodítku. Někteří se mě ptají proč [...] cítím potřebu mít psy pod dozorem. Nechci, aby se mezi lidi vyřítili, Flíček naopak namísto lidí, okamžitě hledá zbytky jídla pod stoly a židlemi. A nebo odchází do kuchyně a do kanceláře za pí ředitelkou, která pro něho má vždy nějaké jídlo (psí pamlsky). Jenže odmítá pak pracovat s lidmi.* (7. 4. 2015, poznámky k CT)

K pracovnímu prostředí patří také vztahy na pracovišti. A ani tady jsme se nevyhnuli nepříjemným situacím. Ze strany vedení jsem měla maximální podporu, a kdybych to dovolila já, mohla bych mít psy v práci denně.

Terénní poznámka: [...] *takto psy vodím do zařízení na základě přání p. ředitelky. Ta by [...] nejraději, aby se psi volně pohybovali po celém zařízení.* (2. 4. 2015, poznámky k CT)

Paní ředitelka jejich návštěvy velmi vítala a byl to jeden z rozhodujících faktorů, pro který si vybrala mezi své zaměstnance právě mě a mé canisterapeutické psy. Jenže zvládat canisterapii a k tomu ještě samotnou aktivizaci bez kanceláře, kde můžete své psy nechat odpočívat, bez místnosti, kde by nebyli rušeni a bez možnosti takové prostory vybudovat, se brzy vyvrbí situace, které se některým přestanou líbit. Nejprve se jednalo o situace, které jsem si nepřála já.

Terénní poznámka: *Během doby co tu canisterapii zavádím, jsme měli již několik domluv ohledně způsobu, jakým své psy v práci mám. Jsou totiž dny, kdy chci dělat také svou další práci, a není vhodné, aby se mnou chodili. To v našich podmínkách ale znamená nechat psy někde čekat. A ti to vzhledem k počtu zaměstnanců, kteří se kolem nich pohybují, nevydrží. Stávalo se tak, že ačkoli jsem psy nechala mimo oddělení, někomu proklouzli a volně mezi lidmi pobíhali, než jsem si situace stačila všimnout.* (2. 4. 2015, poznámky k CT)

Později se ozvali první ze zaměstnanců, kteří s pobytem psů v domově nesouhlasili.

Terénní poznámka: *Poslední co jsem řešila, bylo, že pokud psy nechám v kanceláři (která je společná pro všechny), tak kňučí a motají se ostatním. Od kolegyně jsem nakonec získala zprávy, že se jim to nelíbí, nezdá, nelíbí se jim, když za nimi psi chodí, když třeba svačí atp.* (2. 4. 2015, poznámky k CT)

Abych těmto situacím předešla, měla psy pod kontrolou i pokud nebudu zrovna s nimi a aby i oni měli své pohodlí, pořídila jsem jim skládací přepravku. Na chodbě mezi kancelářemi ji rozložila a psy nechávala tam. Vyřešila jsem tímto způsobem všechny vzniklé a předcházela nově vznikajícím problémům.

3.3 Zhodnocení zavádění canisterapie z pohledu spolupráce s organizací

Spolupráci s organizací (jejími představiteli) a zaměstnanci hodnotím jako velmi dobrou a canisterapeutický program se povedlo v domově zavést podle potřeb canisterapeutického týmu, ale také chodu celého domova. Tudíž považuji zavedení canisterapie za úspěšné. Přes prvotní přípravy na první canisterapeutické setkání se nepovedlo spustit návštěvní program zcela podle mých původních představ. Bylo potřeba nastavit si doby jednotlivých canisterapií podle chodu a zvyklostí v domově (podle harmonogramu práce pečovatelek v přímé péči, harmonogramu práce uklízeček a návštěv doktora v zařízení). Personál bylo potřeba seznámit s naším stylem prováděné canisterapie a vybudovat vztahy s porozuměním k naší práci.

Terénní poznámka: Během této návštěvy s námi do místnosti vešel personál, 2 zdravotní sestry. Musela jsem je během mé práce upozornit, protože psa rozptylovaly mlaskáním, hlasitým bavením. Neslušně jsem také ignorovala jejich dotazy, protože by narušovaly můj kontakt s paní, kterou setkání bavilo a přišlo mi, že si mou pozornost velmi užívala. (21. 8. 2014, 3. CT)

Terénní poznámka: Sestry prohlásily, ať jim „to ukážu s ležící paní“, že jsou zvědavé, o čem to je“ (21. 8. 2014, 3. CT)

Po objasnění a vysvětlení obsahu naší canisterapie a jakým způsobem zvířata na lidi působí, jsme mohli společně pokračovat a vycházet si vstříc. Já jsem se psy nepřicházela na oddělení dříve, než byla hotová práce kolem klientů a personál naopak nerušil mou práci. Pokud zahlédli, že s někým pracuji intenzivně (zpravidla individuálně na pokoji klienta), po nakouknutí do pokoje se ozvalo „je, tady jsou pejsci, tak já počkám“. Takováto spolupráce je ideální a plná pochopení. Na začátku mě při canisterapiích doprovázela má kolegyně, později jsem díky znalosti prostředí a jednotlivých klientů, prováděla canisterapie samostatně. Více a více jsem se z původního cíle přizpůsobovala možnostem domova a vytvořili jsme tak canisterapeutický program připomínající rezidentní model canisterapie. Canisterapeutičtí psi se stali především součástí běžného chodu domova a klienti psi přijali za vlastní. Zajímalo je, jak se jim daří, co dělají, měli pochopení pro jejich

odpočinky, měli zájem o jejich péči, společně jsme psy venčily a dělaly nám všem milou společnost. O tom už ale více v následující kapitole. Tuto kapitolu uzavřu poslední poznámkou a to zavedením práce s biografií klientů, do které jsme canisterapii zahrnuli otázkami vztahu klienta ke zvířatům (respektive konkrétně také psům) a díky těmto informacím, které jsme získávali, jsme mohli pracovat již s konkrétními představami. Měli jsme možnost canisterapeutické aktivity připravit tak, abychom co nejlépe navázali na spolupráci s klientem a na jeho cestu k úspěšné adaptaci v jeho novém domově.

4 PRÁCE S KLIENTY

V této části své diplomové práce se zaměřuji na práci s klienty domova v oblasti canistearpie. *„Základem terapie za pomoci zvířat je tvorba vztahu a procesu ve vztahovém trojúhelníku klient-zvíře-vztahová osoba. Terapie za pomoci zvířat zahrnuje metody, při kterých dochází k interakci klienta se zvířetem, komunikují prostřednictvím zvířat nebo jsou nějak činné v souvislosti se zvířaty.“* (Matoušek a kol., 2013, s. 285) Podrobněji rozeberu působení canisterapeutických psů v organizaci, práci s nimi. O systému získávání informací ze zavedené práce s biografií klientů domova jsem se zmínila na konci předchozí kapitoly a přiblížím jej ještě v práci s klienty s těžšími formami demence. Na následujících stránkách budu psát především o tom, jakým způsobem jsme klienty oslovili, čím jsme je zaujali, co jsme jim nabídli a jak na naši přítomnost v domově klienti reagovali. *„Zvířata představují mosty ke vzpomínkám, nabízejí úctu a zvedají sebevědomí. Stimulují smysly a nacházejí přístup k pocitům. Ovlivňují emocionální pocit pohody a přispívají k zachování ještě existujících kompetencí.“* (Leser, 2012, s. 43) Navazování vztahů mezi terapeutem, canisterapeutickými psy a klientem (psychosociální pohoda přispívající k celkovému zdraví klienta, pocit potřeby, pocit, že jsou žádáni, že má o klienty stále někdo zájem), terapeutický efekt zaměřený na rozvoj či zachování si fungujících kognitivních funkcí (například tréninky paměti), schopností a dovedností (pohyb, jemná motorika, řeč) a motivace k účelným činnostem (péče o psa, zájem o jeho zdraví, zájem o vlastní osobu). Dále se budu zabývat strachem ze psů, vlivem vlastností psa na chování klientů. Rozliším také práci se seniory trpícími vyšším stupněm demence a Alzheimerovou chorobou.

Práce s klienty v domově, kde probíhalo mé výzkumné šetření, byla velmi ovlivněna a utvářena netypickým prostředím domova. Zaváděná canisterapie tak byla zaměřena především na propojení s běžným společenským provozem domova a využívání možností, které jsem měla jako zaměstnanec. I u zaměstnanců se zaměřím na vliv canisterapie, přestože nejsou cílenými příjemci canisterapie v domově, jsou její neodmyslitelnou součástí a jejich přístup hraje velkou roli. Popíšu ji v podkapitole o strachu ze psů.

4.1 Reakce klientů na přítomnost psa v zařízení

Vždy, když vstoupím se svými canisterapeutickými psy mezi klienty, vyvolá to příjemnou atmosféru plnou pozitivních reakcí. Je to znatelný efekt. Staří lidé v domovech seniorů zpravidla netráví čas aktivitami. Většinu dne prosedí na židli, nečinně pozorují okolí nebo usínají. Stereotyp, který se kolem nich odehrává, už je nijak nemotivuje. A mezi tyto lidi najednou vstoupí živý tvor, pes, který nečeká, že si ho někdo bude všimnout, jednoduše jde ke každému, neočekává, že za to něco získá, prostě se vrtí, získává si pozornost, chce pohladit, všechno a všichni ho zajímají, jen tak. Všichni se rázem mění. Začnou se objevovat úsměvy, ruce, které hladí, najednou jakoby všichni opět ožili. Hezky o tom píše také Galajdová ve své knize: „*A co se změní, přijde-li pes? Uvolní se atmosféra... hned je o čem povídat, vytvoří se vzpomínky, lidé pak nalézají i další témata a více se sbližují.*“ (Galajdová, 2011, s. 31). Lidé se aktivizují, rozhlíží, usmívají, mizí napětí, uvolňují se. Někteří jsou nadšení a ihned vyhledávají přímý kontakt se zvířetem, jiní pozorují a čekají. Potvrzuje se také vše, o čem píše Karásková a Dohnal ve své knize: „[...] *kontakt člověka se zvířetem evokuje pozitivní reakce, ať se jedná o dítě, dospělého nebo seniora. Pozitivní působení zvířete na člověka [...] spatřujeme především v oblasti psychické, sociální, motorické.*“ (Karásková, Dohnal, 2011, s. 30). Jak uvedu v následujících terénních poznámkách, je canisterapie vítaným programem i pro nově přicházející klienty. Pomáhá jim s rychlejší adaptací na prostředí a v navazování nových kontaktů. Je také prokázáno, že setkávání se zvířaty u seniorů v pobytových zařízeních snižuje pocit osamění. (Vrbanac a kol., 2013).

Terénní poznámky: *Natahovali k němu ruce, usmívali se, volali „pejsku“* (21. 8. 2014, 3. CT)

Terénní poznámky: *usmívala se, oslovuje psa jménem, upoutává hlasem jeho pozornost „pejsku“, hladí jej* (1. 10. 2014, 6. CT)

Terénní poznámka: *smál se, když jsem mu řekla, že mu příště klidně dáme Lily do postele* (14. 10. 2014, 10. CT)

Terénní poznámka: *pan VI – Lily si hladil, chválil jak je mazlivá, obdivoval ji, když skočila předními na klín, usmál se, objal ji, pochválil, byl klidný, milý* (20. 10. 2014, 13. CT)

Terénní poznámka: *usměje se vždy, když za ní pes přijde a poví mu „já tu nic pro tebe nemám chlupáči“* (28. 1. 2015, 37. CT)

Terénní poznámka: *Lidé se na psy těší, vychází z pokojů podívat se na ně, ptají se, kdy zase přijdou a kde jsou, mluví s nimi, usmívají se, chtějí s nimi chodit ven, chtějí o ně pečovat.* (2. 4. 2015, poznámky k CT)

Terénní poznámka: *podpis smluv s paní PO a představení -> zmínila jsem se, že vodím pejsky do DS, paní hned pookřála, uvolnilo se napětí z administrativy a hned povyprávěla příběh o fence Ňufince, na pejsky se těší* (24. 6. 2015, poznámka k CT)

Je také třeba nezapomínat, že ne každý klient (a obecně člověk) má zvířata rád a touží po kontaktu s nimi. Již proto jsem se zmiňovala, že jsme zavedli práci s biografií klienta. Klienty jsme oslovovali, zda mají o kontakt s canisterapeutickými psy zájem a ptali jsme se také během prováděných canisterapií. Nemusí to být vždy pouze negativní vztah ke zvířatům, který klienta odrazuje od kontaktu s nimi, ale může jít také například o momentální psychické nebo zdravotní rozpoložení a je třeba tuto skutečnost respektovat. „U člověka je vždy nutné pozitivní a souhlasné naladění.“ (Leser, 2012, s. 15). Stejně jako člověk, ani pes nemůže a nesmí být do vzájemné interakce nucen. Stále platí ta samá poznámka: „Zvířata pomáhají pouze tomu, kdo je má rád, a ještě více tomu, kdo je měl vždy rád. Stejně tak rozhodující jsou vůle a ochota navázat se zvířaty emocionální kontakt. Jestliže již během dětství existoval intenzivní kontakt se zvířetem, budou jeho pozitivní účinky citelné i ve stáří.“ (Leser, 2012, s. 15). Touha po kontaktu se zvířetem je umocňována, pokud klient sám v životě před nástupem do domova seniorů vlastnil zvíře (Vrbanac a kol., 2013).

Terénní poznámka: *pan PD mi sdělil, že psy rád nemá, nechce, abychom za ním chodili, ale nevádí mu, že kolem něho procházíme* (1. 10. 2014, 6. CT)

Zrovna pán PD je příkladem toho, jak je důležité respektovat přání klienta a zároveň jak je díky takovému respektu možné s ním i v rámci canisterapie dál pracovat. Byly dny, kdy na psy nereagoval, jindy je pozoroval a pak k němu jednoho dne přišla Lily. A měli jsme všichni přítomní krásný zážitek, při jehož vyprávění se pán vždy pousmál a souhlasně přikyvoval. Od té doby byl i on účastníkem našich canisterapií. „Především psi jsou vhodní ke snadnější integraci nejen svých majitelů do sítě kontaktů a vztahů. Zvířata navazují zcela obecně – bez zábran vlastních člověku – kontakt, dotýkají se člověka a člověk se často dotýká jich. Tak kontakty se zvířaty většinou spouštějí také emoční pohnutí.“ (Leser, 2012, s. 20).

Terénní poznámka: *Pan PD – Lily si pána vyhlídla, aniž bych něco organizovala (pracovala jsem dál, pejsci chodili a leželi kolem). Lilinka si k pánovi sedícímu v křesle sedla, položila mu hlavu do klína a koukala, ten neodolal, začal ji hladit až mu Lily vlezla na klín (předními), pán se usmíval, Lily mu dokonce až dala pusinky, když se bránil, podala mu tlapku ... pán se jen usmíval, byl na ně hezký pohled. Říkala jsem, aby kdykoli řekl, že nechce a odvolám ji, vypadal ale potěšeně. Lily k němu přišla ještě takto dvakrát, už na něho nevyskočila, ale vždy když panu PD položila hlavu do klína, něžně ji drbal a hladil.* (14. 10. 2014, 10. CT)

Terénní poznámka: *Pan PD – Lily si ho vybrala, lezla k němu neodbytně tak dlouho, až ji pohladil, až olízala obličej a až ji nechal i vylézt mu na klín, pokládá si na něho přední tlapky, hlavu, nikdy jí neodmítne, nejprve dělá, že nemá zájem, nereaguje na její „vnucování se“, ale po chvílce mu nedá jinou šanci než ji buďto odmítnout nebo přijmout, a pak PD ji přijímá, lehce ji hladí, nezakazuje jí nic, směje se s námi ostatními.* (28. 1. 2015, 37. CT)

Druhá poznámka končí ještě důležitou větou a tou je, že pán PD „je uvolněnější, je-li nás jen pár“. V praxi to znamenalo, že se zapojoval spíše v odpoledních programech, kdy byl na oddělení největší klid, kdy nás na chodbě nesedělo více než pět a nikdo nás nerušil. Tady je velmi hezky vidět vliv prostředí na reakce klientů. Protože pokud byl na oddělení ruch, pán kontakt s canisterapeutickými psy odmítal.

O tom, že se mi dařilo canisterapii v domově zavést mě přesvědčovalo také to, že pokud se zrovna v domově canistearapeutičtí psi nepohybovali, navazovali se mnou klienti kontakt otázkami „kde mám pejsky?“. Vliv canisterapie díky mé pozici zaměstnance se tak mnohem zvýšil a pro mnoho klientů se psi stali jejich novým zájmem.

4.1.1 Strach ze psů

Přestože je canisterapie často vítána, je důležité nezapomínat na lidi, kteří se psů bojí. A nejde pouze o klienty. Je třeba také brát zřetel na zaměstnance. Ve své předešlé praxi jsem se setkala se ženou, která se schovávala za dveřmi, kterými nás pouštěla do areálu a pokud jsme ji potkali při návštěvách, museli jsme se velkými oblouky vyhýbat. Přiznávám, že se mi její strach nezdál věrohodný, ale respektovali jsme ji a než jsme spolupráci ukončili, zvládla psa i pohladit. Strach ze psů je naprosto legitimní u každého člověka. Abychom mohli předejít nepříjemným situacím, má mít každý canisterapeut k dispozici informace od pečujícího personálu a v nejlepším případě navštíví organizaci ještě dříve, než přivede samotného psa a připraví si průběh první návštěvy. Vědět s kým se budete potkávat během vašich návštěv je významné, jelikož existují vzájemné vazby, jak popisuje sám Leser ve své studii: *„Čím více pochybností měli zaměstnanci ve vztahu ke zvířeti, tím opatrnější byly reakce obyvatel. Souvislost mezi chováním personálu a obyvatel byla prokázána i v dalších gerontologických studiích.“* (Leser, 2012, s. 29).

Věta, kterou často slýchám při práci se seniory, zní: „a nekoušou?“, „nekousne mě?“. Je dobré mít vždy připravenou odpověď, ve které své psy představíte. Často se mi stává, že i pokud mám pomocníka, který mě a mé psy nejprve klientovi představí (sdělí mu především také to, že jde o vycvičené a testované psy, oprávněné navštěvovat domov, kde žijí), stejně tento dotaz přijde. Pracovali jsme s paní trpící demencí, která tuto větu používala při každém našem setkání, a stal se z ní v podstatě náš pozdrav. Není třeba vidět pod takovou otázkou vždy nedůvěru, ale ani není dobré ji přehlížet. Ať už jí klient rozumí tak jak chceme, či nikoli. V praxi je velmi důležité sledovat chování jednotlivých klientů. Ti, kteří

obavy ze psů nemají, k nim natahují ruce, volají a poutají je na sebe. Ti, kteří jsou nedůvěřiví, své ruce schovávají, uhýbají s nimi tak, aby se nesetkaly se psem. Psi ale se zájmem pozorují a bývají při jejich návštěvách přítomni. Ti, kteří se bojí a mají strach, ať už malý či velký, uhýbají celý svým tělem a odvracejí oči. Mezi klienty, které jsme navštěvovali, jsme měli pouze jednu paní, která měla ze psů obavy, ale ne tak velké, aby v ní přítomnost psů vyvolávala změnu nálady, emocí či hrůzu. Patřila nakonec i mezi ty, které jsme navštěvovali pravidelně. Zpočátku psy odmítala zcela, později si mou přítomnost (mou osobu) se psy v domově spojovala a přijala je.

Terénní poznámka: *paní PO, když jsme ji byla ráno pozdravit se mě ptala „kde mám psa“ (3. 11. 2014, 18. CT)*

Ptala se na psy poté již pravidelně, když jsme se potkávaly a pokud jsme se delší dobu neviděly, stačilo se připomenout. Líbil se mi její posun ve vztahu ke canisterapeutickým psům. Všimla jsem si, že je v místnosti, kde bydlí, pozoruje. Podle zaujetí a klidu, který z ní byl patrný, je pozorovala ráda. Hladit je nechtěla, ale párkrát to zkusila. Vždy když natahovala ke psovi ruku, držela ji v bezpečné výšce nad hlavou psa, s natáhnutými prsty a jakmile se pes pohnul, ucukla. Získala jsem si díky pravidelným návštěvám její důvěru, a tak bylo snadnější ji dodat jistotu. Paní PO trpěla středně těžkou demencí a často záleželo na jejím momentálním emočním rozpoložení. Pokud psa pohladila, pak jen velmi krátce. Při jedné z canisterapií, kterou jsem měla v úmyslu začít u jiné paní na pokoji, kde paní PO bydlela, jsem na chvíli nevěnovala psovi plnou pozornost a ten se k paní PO vydal sám. Možná, že právě bezprostřednost situace vyvolala v paní reakci, která nebyla nucená, nikým navrhována a šlo o moment, který je pro canisterapii důkazem, že existuje mezi člověkem a zvířetem vzájemná interakce.

Terénní poznámka: *u paní PO – dnes jsem ji navštívila, přinesla rádio, abych pustila pohádky a otočila k pí Z no a periferně jsem zahlédla, jak se Lily přiblížila k paní, položila jí hlavu do klína a paní jí pohladila, když jsem se otočila už byla zbrklejší, rukou ucukla, ale usmívala se, zeptala jsem se nebo spíš řekla, že si jí Lily našla, že už se jí nebojí? odpovídala, že ne, tak jsem říkala, že je hodná, paní se usmívala, souhlasila se mnou (4. 2. 2015, 40. CT)*

Zmínila jsem také o strachu zaměstnanců. Během mého výzkumného šetření jsme měli dvě pracovnice, které zpracovávaly své obavy. Paní PPB se zprvu psům vyhýbala nebo se je snažila maximálně ignorovat, přehlížet. Naše pravidelné návštěvy, má neustálá přítomnost, zájem klientů a ovladatelnost canisterapeutických psů je posunula ve vztahu k nim samotným.

Terénní poznámka: *včera pí PPB řekla, „že si léčí fóbií ze psů těmi mými, nevěděla jsem o tom, nemá strach, seděla s Lily na gauči. (19. 12. 2015, 29. CT)*

Terénní poznámka: *Také se mi líbí, jak přítomnosti psů využívají samotní zaměstnanci. Zprvu se někteří i báli, později přiznali, že měli strach, ale že „už se Lilinky a Flíčka nebojí“. Někteří se sice stále obávají, ale třeba dnes pečovatelka PPA, která opravdu má strach, řekla že „už je můžu k ní nechat přijít, že už se tolik nebojí, že už jí to tolik nevadí“, ale nepohládí je. Jejich přítomnosti už se ale nevyhýbá (do té doby jsem psy volala k sobě nebo ona se jim vyhýbala). (16. 3. 2015, 51. CT)*

4.1.2 Vliv vlastností psa na chování klientů

Stejně tak jako nám lidem nebývají někteří lidé sympatičtí, nejsou naši psi sympatičtí našim klientům ba i naopak, někteří klienti nejsou sympatičtí našim psům. V domově jsem pracovala se svými dvěma canisterapeutickými psy. Přesněji s fenou a se psem. Každý z nich pracoval s lidmi jinak. Fena pracuje s lidmi intenzivněji, navazovala s nimi fyzický kontakt (pokládala hlavu do klína, olizovala, lehala k tělu, tiskla se k tělu, nadzvedávala ruce), ale také rychle reagovala na podněty. Svými rychlými přesuny, prudkými pohyby některé klienty polekala, jiné naopak rozesmála, jako nic jiného.

Terénní poznámka: *„Lilinka ji šťoucháním do ruky donutila, aby ji pohladila“ (20. 10. 2014, 13. CT)*

Terénní poznámka: „*pí PF rozesmála situace, kdy jsem ukázala, aby si k nám přisedla a gesto využila Lily, a skočila na gauč*“ (10. 12. 2014, 27. CT)

Terénní poznámka: „*volala na psy „pocem“, smála se, nejvíc jí rozesmívá, když si nechám skočit psa do náruče*“ (12. 1. 2015, 33. CT)

Pes (Flíček) je klidnější, ale nevydrží intenzivní kontakt. Působí spíše jako prostředník pro získání pozornosti klientů. Nenechá se dlouho hladit, a pokud ano, pouze na krku a u kořene ocasu, kdy dokáže svým nakrucováním se rozesmát všechny přítomné. Spíše se ale mezi klienty prochází nebo si u nich lehá. Působí poklidně, vnáší mezi klienty pohodu. Je často terčem pozorování. Jsou klienti, které jeho zprvu odtažitě chování motivuje k tomu, aby si jeho pozornost získali. Klienty motivuje k tomu, aby k němu natahovali ruce, aby ho volali, pozorují, kudy se prochází, pojmenovávají, co dělá, ptají se, kam odešel. Je výborný společník při jiných aktivizačních programech. Leží pod stolem a dřímá. Lidé jsou klidní a soustředí se na činnost. Mají dobrý pocit, že tam s nimi je a spokojeně s úsměvy sledují, jak dlouho sní.

4.2 Canisterapeutický tým jako nový zájem klienta

Program psích návštěv se pro klienty, kteří milují zvířata, téměř automaticky stává novým zájmem. Nechtějí si nechat ujít další návštěvu a patří mezi nejaktivnější účastníky samotných canisterapií. Nebylo tomu jinak ani v mém minulém výzkumném šetření ani v tomto.

Terénní poznámka: *ptala se na pejsky, když přišli usmívala se* (14. 10. 2014, 10. CT)

Terénní poznámka: *s panem PJ máme společné téma pro povídání -> koně, psy (bydlí kousek vedle paní, ke které jezdíme trénovat ...* (14. 10. 2014, 10. CT)

„Pes funguje jako sociální katalyzátor, uvolňuje atmosféru a poskytuje bezpečné neutrální téma rozhovoru, vyvolává vzpomínky a zábavné historky.“ (Galajdová,

2011, s. 97). S panem PJ jsme díky psům našli společný zájem. Pán, který se všem aktivitám domova stranil a snažil se udržovat si svou maximální nezávislost, soběstačnost a svobodu, se díky canisterapii částečně do aktivizačních programů domova zapojil. Náš společný zájem – láska ke zvířatům, nám otevřela téma k povídání a pán PJ měl s kým o jeho vzpomínkách mluvit. Vyprávěl mi jeho příběh často. V jeho mládí přišel díky válce o všechna hospodářská zvířata, která měl a která miloval. Přesto jsme vždy našli a otevíraly ty hezké vzpomínky, na prvně narozená hříbata a péči o hospodářství. Ke konci, kdy po úrazu přestal pán chodit a zůstal upoután na lůžku, se mě ptal na prostředí, kde bydlel, kam jsme s pejsky jezdili za jeho sousedkou na výcvik. Při canisterapiích prováděných formou návštěvního programu bývá rozhovor s klienty neodmyslitelnou součástí návštěv. V knize autora Karla Kopřivy s názvem Lidský vztah jako součást profese najdete popsaný termín pomáhající rozhovor. Takový rozhovor je charakteristický dobou trvání (časovým ohraničením), vhodnými podmínkami (prostory pro uskutečnění takového rozhovoru) a připraveností pracovníka k rozhovoru. Obsahem takových rozhovorů bývá řešení složité životní situace klienta, řešení nějakého problému spolu s pomáhajícím pracovníkem. Velmi důležitý je při práci a při komunikaci s lidmi obecně – vnímavý kontakt. Zvláště při práci se seniory je velmi důležité umět naslouchat. „*Naslouchat znamená pozorně sledovat, co druhá osoba říká, a nevnášet do toho pokud možno žádné vlastní názory, rady, komentáře nebo třeba povzbuzující poznámky. Je to proces velmi aktivní – vyžaduje stálou přítomnost u druhého.*“ (Kopřiva, 2013, s. 112)

Terénní poznámka: máme od 17. 3. nové dvě klientky. Paní PL je na pokoji naproti schodišti, a tak vidí co se po domově děje a včera nás se psy potkala ve dveřích od pokoje. Ihned na ně reagovala, jak jsou krásní, že tu jsou psi, hned si začala s nimi povídat (pozdravila je, „ty jsi krásný“, „no jo, tebe taky pohladím“, „ty jsi hodný“ atp.). Pustila se také do řeči se mnou, aniž bych se jí předem představovala. Později jsme se domluvily a přišli za ní na pokoj (ze kterého bylo slyšet „pojdte sem s těma pejskama“) (18. 3. 2015, 52. CT)

Terénní poznámka: *paní PM pejsky vítá. Spolu s paní PA si je zvou také do postele a velmi si jejich přítomnost užívají. Mají takto vybranou Lili.* (1. 4. 2015, 55. CT)

Terénní poznámka: *paní PL Povídala, že nás zahlédla na chodbě a že doufala, že stihneme přijít dřív, než odjede (měla jet k doktorovi).* (8. 4. 2015, 56. CT)

Terénní poznámka: *paní PL měla oslavu svátku, vítala pejsky „vy jste ten nejlepší dárek“* (23. 6. 2015, 75. CT)

Klientka, kterou ve svém šetření označuji jako PL, má ke psům silnou vazbu. Od této první chvíle doslova lpěla na kontaktu s nimi. Paní měla těžší adaptační proces. Do domova se dostala po úrazu, který ji způsobil pád. Pád přišel v době její psychické nepohody, v době, kdy nečekaně přišla o manžela. Žena, která během krátké doby prožívala velké životní změny. Canisterapeutičtí psi se pro ni stali pomocníky v komunikaci s personálem a ostatními klienty. Vyhledávala kontakt se zvířaty, stačila jí jejich přítomnost a pozornost. Měla si s kým bez zábran povídat a měla mé pravidelné návštěvy i naše společné téma pro vzpomínání (psy). Později se mi svěřovala i se svými obtížemi a svým soukromím. „[...] *výhody terapie prováděné za pomoci zvířat jsou reprezentovány úlevou od osamocení (poskytnutí společnosti) a úlevou od napětí a stresu.*“ (Odendaal, 2007, s. 53)

Terénní poznámka: *paní PE mě na chodbě hned vítala a mávala, ať jdeme za ní* (7. 5. 2015, 65. CT)

Paní PE si canisterapeutické psy oblíbila postupem času. Oblíbila si fenku Lily, která si k ní vyskakovala sedat na židli ke stolu nebo na klín. Jakmile jsme se na oddělení objevili, první kdo nás volal, byla právě ona.

Velmi intenzivní vztah ke canisterapeutickým psům měla také paní PA, která milovala, pokud si mohla nechat psy vyskočit k sobě do postele. Obzvlášť když byla nemocná a nemohla se věnovat svým činnostem. Šlo o velmi aktivní ženu, která se zapojovala do všech aktivit a činností, které jí domov nabízel. Se psy velmi ráda

chodila na procházky, starala se o údržbu jejich kožichu, venčila je. Zajímala se o vše, co se týkalo psů.

S klienty, kteří se o psy zajímali ze své vlastní iniciativy, a bylo patrné, že pro ně mají hlubší význam, jsem v době, kdy se blížil rok našeho canisterapeutického působení v domově, sepsala článek do místních novin, mikroregionu. Na závěr této kapitoly si dovoluji uvést jejich odpovědi, abych přiblížila, jak canisterapii vnímali samotní klienti:

Paní PA: *„Dáváte do nás radost ze života“*

Paní PE: *„Canisterapie se mi líbí, jsem ráda, že mě navštěvují, ráda je pomazlím i pohladím, mám ráda všechny pejsky“*

Pán PB: *„Rád Flíčka s Lilinkou vidím“*

Paní PL: *„Při hospitalizaci v nemocnici mi psi chyběli. Těšila jsem se na ně.“*

4.3 Prováděné aktivity za asistence canisterapeutických psů

Stáří přináší plno změn v životě. Jsou to změny, které se projevují ve třech oblastech. Jedná se o oblast tělesnou, psychickou a sociální. *„Reakce stárnoucího člověka na tyto změny a to, jakým způsobem se s nimi bude vyrovnávat, jsou ovlivněny hlavně jeho osobností, životními zkušenostmi, výchovou, vzděláním, prostředím, ve kterém žije, reakcemi okolí a jeho možnostmi.“* (Malíková, 2011, s. 18). Senioři, kteří se dostanou ze svého domácího prostředí do domova seniorů, potřebují čas, aby se se všemi změnami ve svém životě vyrovnali. Jejich adaptační schopnost bývá nejen díky věku zhoršená. K tomu se připojuje (se stářím spojené) zhoršení fyzické kondice, zhoršení funkcí jednotlivých smyslů a v neposlední řadě s tím vším souvisí také častá ztráta zájmů a volnočasových aktivit. Canisterapie může být jednou z cest, jak u seniora vyvolat chuť a motivaci k činnostem, které opustil. Například pohybovat se, i když je jeho chůze plná nejistoty, procvičovat jemnou motoriku (držením kartáče při česání psa, při připínání vodítka k obojku, držení vodítka, podávání pamlsků), opouštět budovu a vycházet ven (venčit psy, házet jim balónky, pozorovat je jak běhají), procvičovat svou paměť (zapamatovat si jména

nejen psů, ale i jméno jejich psovoda, vzpomínat a připomínat si jména vlastních psů, zážitků s nimi), procvičovat vyslovování (říct psovi „dej pac“, „přines“) a mnoho dalšího. Patří sem i relaxace. *„Zvířata jsou zvláštní tvorové. Vyvolávají v nás pocit bezpečí, pohody a přátelskou atmosféru. Intuitivně cítíme, že již jen pozorování zvířat, např. v televizi, v ZOO, v přírodě, má pozitivní vliv na naše vnímání a na naši náladu.“* (Karásková, Dohnal, 2011, s. 27).

Terénní poznámka: *nechám klienty zvolit si činnost, kdo chce kterého psa česat, a poté zvolit si kterým kartáčem (popř. je během česání vyměnit) češeme psy po růstu srsti, já psy prokrmuji (aby lépe spolupracovali) poté očistíme kartáče od chlupů, řekneme si, kterým se komu česalo líp atp.* (17. 12. 2014, 28. CT)

Terénní poznámka: *vyšli jsme za dům, procházeli se ke studánce, povídali si a pozorovali psy jak si hrají* (10. 11. 2014, 20. CT)

Terénní poznámka: *se k nám přidala, poznávala flexi vodítko, které měla na svého psa* (29. 10. 2014, 17. CT)

Terénní poznámka: *lidé spolu se mnou vzpomínali na filmy, ve kterých hrají psi a na příběhy a poznávali plemena psích herců* (3. 12. 2014, 25. CT)

Terénní poznámka: *zkoušela psa drbat v kožichu, aby si zahřála ruce, často povídá, že je jí zima* (3. 12. 2014, 25. CT)

Terénní poznámka: *s paní PM jsme ten den byli dopoledne se psy venku na zahradě a jak jsme se domluvily, vzala jsem hračky a házely jsme Lily aport* (18. 3. 2015, 52. CT)

Náš canisterapeutický program v Domově seniorů „Na Terasách“ Rataje tak byl plný procvičování hmatu porovnáváním jemnosti srsti psů, zkoušením jak je studený čenich, tajenek, hádanek, prezentací, procházek, filmů s psí tematikou, předčítání za přítomnosti psa (relaxace), krabic s věcmi ke psům (vzpomínání, poznávání, jemná motorika) a dalšího. Mezi nejoblíbenější aktivity patřilo hlazení, kartáčování, pozorování a relaxace, procházky nebo společná posezení venku. *„Čím*

více se blíží konec života, tím méně jsou důležitá „velká slova“ a naopak důležitější se stává blízkost a „jednoduchá přítomnost“. (Leser, 2012, s. 21).

4.3.1 Práce s klienty trpícími demencí a Alzheimerovou chorobou

Mezi našimi respondenty bylo 10 seniorů, kteří trpěli demencí. *„Demence jsou poruchy, u kterých dochází k podstatnému snížení úrovně paměti i dalších kognitivních (poznávacích) funkcí [...]“* (Jirák a kol., 2009, s. 11). U dvou z nich byla příčinou Alzheimerova choroba. Při práci (canisterapii) s lidmi s demencí je třeba dbát na to, aby jednotlivé návštěvy a kontakt se zvířaty byl intenzivní, ale ne dlouhý. Je také praktické takového člověka navštěvovat častěji. Stále také platí pravidlo lásky ke zvířatům. *„Předpokladem k tomu, aby mohla zvířata plnit svůj úkol, je ovšem – jak už bylo zmíněno jinde – pozitivní postoj člověka trpícího demencí. Zvířata pomáhají jen tomu, kdo je má rád.“* (Leser, 2012, s. 43). K tomu, abychom si mohli mezi našimi klienty najít ty, kterým bude kontakt se zvířaty příjemný, jsme získali informace pomocí zaváděné biografie.

Pracovali jsme s klienty především na základě přirozeného kontaktu a vzhledem k našim podmínkám (prostředí domova) jsem se do větších zásahů při práci s lidmi s demencí nepouštěla. Pouze jsme se snažili o momentální prožitky. Aby si klienti užili přítomnost canisterapeutických psů. Nicméně, přesto že jsme neměli konkrétní cíle, výsledky se brzy objevovaly sami. Naši klienti si ke canisterapeutickým psům vytvářely vztahy a díky našemu každodennímu kontaktu si mou osobu brzy se psy spojili i ti, kteří měli zhoršenou orientaci (respektive krátkodobou paměť). V domově kde jsme působili, nebyli klienti, kteří by trpěli psychickými poruchami v takové míře, aby pro ně pobyt v zařízení byl stresující nebo zásadním způsobem zatěžující. Každá z klientek procházela jinou fází a stupněm demence. Obě trpěly poruchou řeči, nebyly orientované ani časem, ani místem ani osobou, s poruchou správné reakce na podněty. Bylo důležité sledovat, zda jsou při kontaktu se zvířaty klidné a zda v nich nevyvolávají neklid, který by souvisel s nepochopením situace (Holmerová, 2016, s. 12). Obě byly mobilní. Paní PF byla společenská, milovala děti, květiny, zapojovala se do kondičních cvičení a

měla kladný vztah ke psům. Paní PG byla více zmatená, nebyla schopna zapojit se do činností se skupinou a individuální aktivizace probíhala formou procvičování jemné motoriky, procvičování chůze, posezení na zahradě a pasivní účasti na ostatních společenských programech domova. Zvířata podle biografie ráda měla, ale neprojevovala se. Do programu psích návštěv jsem zapojovala obě dvě. U paní PF bylo třeba hlídat, abychom se se psy neobjevili v době, kdy paní obědvala. V tyto doby od sebe psy odháněla. Pokud jsme se ale na oddělení objevili kdykoli jindy a nebyla zrovna ve špatné náladě, canisterapeutické psy vítala, povídala si s nimi, věnovala jim svou pozornost a dokázali ji vždy rozesmát.

Terénní poznámka: paní PF – šla s námi za barák ven, kam jsem přivedla pejsky, se kterými komunikovala, přidržela Flička, aby nešel k odjíždějícímu autu, smála se, když chodili po trávě a skákali ze zídky, volala Lily, aby šla s námi domů (21. 10. 2014, 14. CT)

Terénní poznámka: měla radost, vstala a přišla za námi, se psy komunikuje, volá na ně („pocem“, „ke mě“ atp.), připomínám jí jména, se psy se mazlí, objímá je, dnes si sedla na gauč, kam jsem jí nechala Lily vyskočit – držela jí kolem těla a seděla tam s ní, hladila jí, povídala nesrozumitelně k ní, když dostala olíznutí rozesmálo jí to, pak se rozloučila a odešla do pokoje -> stále láká Flička, ten se moc nemazlí, přesto ho neustále hledá (27. 10. 2014, 16. CT)

Terénní poznámka: paní PF Flička vítá, velmi pozitivně na něho reaguje, dnes se velmi smála, když jsme seděli s panem PB na gauči a Fífa mi vyskočil na klín, volá na něho „pocem“ chodí za ním, neustále jej mazlí, kontroluje ho, hlídá např. aby nekoukal ze zábradlí ze schodů apod. (3. 12. 2014, 25. CT)

Terénní poznámka: pan PF na pejsky reaguje pěkně, volá je, hladí, dnes držela v dlaních Lilinky hlavu a povídala jí, neříkala nic srozumitelného, povídala dlouho (5. 1. 2015, 31. CT)

Terénní poznámka: vždy jí to tam kde jsou psi přiláká, tentokrát za námi přišla do pokoje, kdy jsme byli chvíli (12. 1. 2015, 33. CT)

Paní PF si se psy velmi ráda povídala. Demence je progresivní onemocnění, které poškozují kognitivní oblasti člověka – dlouhodobě ničí paměť a vědomí vlastní biografie. V celkovém důsledku tak také i identitu člověka spolu se schopností vyjadřovat se souvisle verbálně. Proto paní, přestože ráda sdělovala své dojmy, neměla srozumitelné vyjadřovací schopnosti. Díky zážitkům z canisterapie a díky principům smyslové terapie můžeme vidět, co vše setkání se zvířaty paní PF přinášela a co v ní vyvolávala. Například právě fakt, že taková působení umožní „[...] znova vyvolat slova, příhody, představy a emocionální dojmy, a tak se zase povzbudí možnost najít pozapomenutá slova.“ (Wehner, Schwinghammer, 2013, s. 11).

Canisterapie s paní PG byla více o momentech. Povedlo se mi díky každodenní práci a setkávání, pomocí doteku dle konceptu bazální stimulace, vytvořit si s paní pozdrav. Koncept bazální stimulace umožňuje zlepšit komunikaci s okolím klienta i přes těžké poruchy vědomí, neorientovanosti v čase, místě a prostoru, verbálně nekomunikujícího. Jde o systém neverbální komunikace. (Malíková, 2011, s. 175). Po čase na mě paní PG pozitivně reagovala a věnovala mi určitou část své pozornosti. Někdy více, někdy méně. Při práci s ní, bylo velmi nutné, abychom měli na oddělení klid, aby byla v dobrém rozpoložení a abych měla u sebe nejlépe pouze jednoho psa. Povedlo se nám navodit takovou atmosféru, aby i paní PG, sama od sebe psy pohládila. Šlo vždy o krátká pohlazení na hlavě, ale šlo o pohyb vycházející z její vůle.

Terénní poznámka: k přivítání již několik týdnů využívám stejný dotek (hladím paní na levé ruce od ramene k loktu), tedy prvku bazální stimulace, a paní na mě mile reaguje, jakmile zaregistruje psy (je obtížné získat nebo spíše upoutat její pozornost na určitý objekt) samostatně začne psa hladit, pes paní vítá, tiskne se k ní, kouká na ni, vrtí ocasem, po chvíli ukončuji, nemá cenu CT prodlužovat, jde stále spíše o několikaminutové okamžiky, které se dle momentálního stavu paní mění (12. 5. 2015, 66. CT)

Zvířata obecně jsou „vnímána jako sociální obohacení [...]. Mohou u člověka prostřednictvím hmatových a vizuálních smyslů vyvolat reakce a napomáhají vzniku kontaktních procesů.“ (Leser, 2012, s. 16). Jsou výbornými pomocníky také v oblasti

smyslové aktivizace. Mezi cíle smyslové aktivizace patří například aktivizace pohybového aparátu, vnímání tepla/zimy, podpoření jemné a hrubé motoriky, hmatová aktivizace, napomáhání schopnosti komunikovat, zručnost (trénink svalů), vyvolání zájmu/zvědavosti, podpora fyzického a duševního zdraví a další. „*U klientů s demencí představuje využití smyslové aktivizace novou možnost, jak poznat využitelné zdroje možné obnovy, jak je podchytit a použít. Přitom se posílí i schopnosti ještě přítomné, ale ladem ležící, trénuje se schopnost vyrovnat se s běžnými každodenními úkony (činnostmi)[...]*“ (Wehner, Schwinghammer, 2013, s. 11). Pro paní PF byla canisterapie jistě milým zpestřením. Pro paní PG novým podnětem, na který pozitivně reagovala.

4.4 Poohlédnutí za prací s klienty

Zavedení canisterapie v Domově „Na Terasách“ Rataje bylo pro klienty jistě přínosem. Podařilo se nám vytvořit mezi klienty a canisterapeutickými psy silné emoční vazby a pro mnoho klientů se psi stali součástí běžného života v domově. Klienty jsme oslovili již jen samotnou přítomností canisterapeutických psů v domově. Obohatili jsme běžnou denní rutinu smysluplnými činnostmi – a to péčí o živé tvory. Canisterapeutičtí psi vytvářeli mezi klienty klidnou a přátelskou atmosféru, jejich přítomnost měla kladný vliv i na samotné zaměstnance. Klienti získali nový „podnět“, na který poutali svou pozornost a od kterého si pozornost vyžadovali. Objevili se mezi nimi bytosti, které si získávali jejich pozornost, rozdávali radost, úsměvy a elán do života. Při jedné z návštěv pronesl pan PB větu, která vypovídá o úspěšnosti zavedené canisterapie:

Terénní poznámka: *pan PB říkal, že jsou „součástí rodiny“* (24. 10. 2014, 15. CT)

Na závěr bych ještě ráda dodala poznatky ze zahraniční studie, která mě zaujala, a které stojí za zamyšlení. O působení canisterapie se často hovoří kladně, přesto neexistují dostatečně validní výsledky a výzkumné studie, které by potvrdzovali pozitivní vliv psů na chování klientů. Především při práci s klienty trpícími demencí

bývají výsledky velmi spekulativní. Při naší práci s paní PG mohu tyto spekulace pouze potvrdit. Stejně tak hrálo roli prostředí, kde jsme canisterapii zaváděli. Studie více méně zpochybňuje výsledky, které canisterapie jako taková přináší. Nikoli ve smyslu, že by neexistovaly, ale z vědeckého pohledu. Pozorované situace nelze opakovat, nelze zajistit, že se každý bude chovat vždy stejně, aniž by byl ovlivněn momentálním psychickým rozpoložením – ať už jde o klienta, canisterapeuta nebo canisterapeutického psa. Chování může být ovlivněno mnoha aspekty, které se mohli odehrát během dne, než přišel canisterapeutický pes (a z naší praxe i toto potvrzují). Ve studii se také zmiňují o efektu zavádění canisterapie v různých podmínkách. Tam kde mají klienti více možností pro realizace svých aktivit, případně širší nabídku programů, nemusí canisterapie znamenat tolik, jako v prostředí, kde je canisterapie jednou z mála aktivit, které klientům obohacují život (Perkins, 2008). Všechny tyto poznatky způsobují fakt, že canisterapie není dodnes uznávána jako samostatná terapeutická metoda, jako je tomu například u hipoterapie (terapie za pomoci koně). Neznamená to ale, že by canisterapie nebyla stejně plnohodnotná, pouze z vědeckého pohledu na ni není takto nahlíženo.

5 DOBROVOLNÍK NEBO ZAMĚSTNANEC

Tato kapitola je pro mě velmi zásadní. Přesto jsem se rozhodla ji zařadit až na konec své práce. Mám pro to důvody. Teprve po přečtení předcházejících kapitol a nejlépe také přečtení mé bakalářské práce, získává tato část svou hodnotu. Čtenář má možnost předkládané rozdíly sám posuzovat a hodnotit. Jak od začátku uvádím, začala jsem s canisterapií jako dobrovolník při studiích. Docházela jsem jednou týdně do domova seniorů a spolu se sociální pracovnící navštěvovala jeho klienty. Takto jsem v domově působila rok a poté se s klienty rozloučila. Podařilo se mi pro organizaci zajistit pokračování canisterapií jiným canisterapeutickým týmem a o to bylo mé loučení jednodušší. Po této zkušenosti jsem nastoupila jako aktivizační pracovníce do domova seniorů, ve kterém proběhlo mé výzkumné šetření pro tuto diplomovou práci. Nastupovala jsem již jako studentka magisterského programu a měla jsem představu o své závěrečné práci. Mohla jsem tak plnohodnotně začít se sbíráním potřebných dat. Vše jsem postavila na zkušenostech z předešlého výzkumného šetření pro mou bakalářskou práci.

Nejprve vymezím obě své pozice – pozici dobrovolníka a pozici zaměstnance. Zaměřím se na kompetence a možnosti pro vykonávání canisterapie. Uvedu výhody i nevýhody těchto pozic.

5.1 Dobrovolník

Problematika dobrovolnictví spadá v České republice pod Ministerstvo vnitra. Dobrovolnictví upravuje v České republice zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. „*Za dobrovolnickou službu se považují takové aktivity, při nichž dobrovolník poskytuje ve svém volném čase, ze svobodné vůle a bez nároku na odměnu pomoc spoluobčanům a společnosti obecně*“ (Holczerová, Dvořáčková, 2013, s. 75). Dle zákona může být dobrovolníkem v České republice „*fyzická osoba, která se na základě svých vlastností, znalostí a dovedností svobodně rozhodne poskytovat dobrovolnickou*

službu“. Vše zpravidla zajišťují vysílající organizace. V mém případě šlo o nestátní neziskovou organizaci Pes A Člověk bez akreditace své činnosti. Tudiž bez podpory státu.

Jako dobrovolník jsem docházela do zařízení jednou týdně na jednu hodinu. Tyto pravidla mi určovala právě má zaštiťující organizace. Všechna tato pravidla jsou směřována pro welfare zvířat, respektive psů využívaných pro canisterapie. Především pro návštěvní programy jde o doporučenou standardní dobu. *„Návštěvní program má trvat v průměru jednu hodinu – včetně seznamování se psem (zvířetem), aniž by se zvířata příliš zatěžovala. Jakmile se ukáže, že psi ztratili zájem o hru, měla by se návštěva přerušit, aby se zabránilo rozvoji stresu pro zvíře i pro člověka“* (Hestia, 1999, s. 16).

Výhodou na pozici dobrovolníka bylo jasně dané časové rozpětí práce. Podmínky výkonu canisterapie, podmínky spolupráce s organizací. Pro výkon canisterapie jsem nepotřebovala více času kolem – výběr klientů a práce s klienty mimo dobu výkonu canisterapie byla pouze na personálu domova. Mezi nevýhody řadím zkreslenou představu o každodenním dění v domově a nemožnost s klienty denně pracovat. Doba canisterapií trvala hodinu – canisterapeutický pes zpravidla po půl hodině intenzivní práce s lidmi přestával vyvíjet v kontaktu s nimi vlastní iniciativu a bylo potřeba na druhou část hodiny vybírat klienty, kteří netoužili po přímém kontaktu se psem, ale těšila je již pouze jeho přítomnost.

5.2 Zaměstnanec

Do domova „Na Terasách“ jsem nastoupila na pozici aktivizační pracovnice. Pracovala jsem na plný úvazek, tedy celých 40 hodin týdně. Canisterapii jsem chtěla vykonávat dvakrát týdně. Psi jsem si zprvu brala do práce na celý den, ale odcházela jsem dříve. To proto, abych psy nepřetěžovala. Přání ředitelky domova bylo, abych měla psy mezi lidmi stále. Víkala by i každodenní návštěvy. Přestože by se mi líbilo mít své psy v práci neustále, chtěla jsem zůstat u canisterapie takové, jaká má být.

Psi nesmí být přetěžováni, senioři jsou náročnou cílovou skupinou a neměla jsem na starost pouze práci se psy.

Nevýhodou na pozici zaměstnance je právě riziko přetížený canisterapeutických psů. Je třeba velmi dbát na jejich pohodlí, odpočinek a volnočasový program. Nějaký čas trvalo, než se mi povedlo zavést si fungující systém, protože nebyl nikdo, kdo by mi jej předem připravil. Výhodami na pozici zaměstnance pro mě bylo – zvolit si doby návštěv i během dne (měla jsem možnost rozdělit si canisterapii tak, abych se psy pracovala po krátkých úsecích, během různých denních aktivit, a tak, aniž by byli unavení a o práci ztráceli zájem). Canisterapie tak byly intenzivnější a odpovídali poznatkům efektivního působení zvířat na člověka, o kterém se zmiňují Malinčíková a kol. ve svém článku, kde se odkazují na Odendaalovo studie: *„Odendaalova humánně-animální interakce se psem v trvání 5-24 minut vede k signifikantnímu poklesu krevního tlaku. Z toho vyplývá větší efekt několika krátkodobých (5-10 minut) opakovaných sezení za den místo jednoho dlouhodobého (60 minut). U osob ze studie došlo k signifikantnímu zvýšení koncentrace oxytocinu (ovlivňuje behaviorální projevy – podporuje mateřské, sociální a sexuální chování), -fenyletylaminu (etiologie afektivních poruch), dopaminu, a –endorfinu. U testovaných osob také došlo k signifikantnímu snížení hladiny kortizovu (indikátoru stresu).“* (Malinčíková, 2012, s. 285). Mohli jsme s klienty plánovat obsah návštěv. Chodili jsme na procházky, seděli se psy na zahradě nebo relaxovali při předčítání z knih. Největší význam pro mě měla možnost práce s lidmi i mimo canisterapii. Klienty jsem lépe znala, povídali jsme si často i o tom, co psi dělají, když jsou doma. Převážně v začátcích, pokud jsme se poznávali s novým klientem navzájem, bylo téma o psech vždy neutrálním a často pilotním pro navázání k dalším tématům.

5.3 Zhodnocení

Jako návštěvník organizace jsem měla jen zkrácenou představu o každodenním dění v domově a neměla jsem možnost s klienty denně pracovat. A právě tu každodenní možnost mluvit s lidmi, potkávat se s nimi i mimo hodiny

canisterapií byly pro mě a především mé výzkumné šetření velmi přínosné. Celé šetření získalo na kvalitě zjištěných informací a potvrzovalo tak pozitivní působení zvířat v domovech seniorů. Nesmím však zapomínat na skutečnost, že jako dobrovolník jsme měla k dispozici pouze jednoho canisterapeutického psa. Jako zaměstnanec již dva. Dvě návštěvy jednou týdně již zvyšují význam prováděné canisterapie a sami o sobě na klienty velmi působí. Výsledky mých šetření se tak mohou zdát neporovnatelná, ale právě díky pozici zaměstnance jsem měla tu možnost, řídit si návštěvy a program dne podle potřeby, nikoli klienty navštěvovat pouze v určitém čase a po určitou dobu, přestože třeba vícekrát do týdne. Tady vidím výhodu v intenzitě práce s nimi. Působili jsme díky tomu vždy pouze ve „správnou chvíli“ a mohli tak zajistit pozitivní vliv.

Závěr

Podle výsledku výzkumného šetření bylo dosaženo vytyčených cílů a proces zavádění canisterapie v Domově seniorů „Na Terasách“ Rataje byl úspěšný. Vypovídají o tom ukazatele nejen ve spolupráci s organizací, kdy se podařilo seznámit pracovníky s průběhy canisterapií, vytvořit si navzájem vhodné pracovní prostředí, i přes velmi malé možnosti, které prostory domova nabízely. Ale také ukazatele práce s klienty, pro které se canisterapie stala běžnou součástí života v domově, pozitivně na přítomnost canisterapeutických psů reagovali a pro mnohé se canisterapie stala jejich novým zájmem. Třetím dílčím cílem bylo porovnání analýz zavádění canisterapie ze dvou pozic. Z pozice dobrovolníka a z pozice zaměstnance. Canisterapie, kterou vykonává zaměstnanec ve své organizaci je mnohem ucelenější a intenzivnější. Dává canisterapeutovi více možností jak s klienty pracovat. Významným ukazatelem úspěšnosti zavedeného návštěvního programu je také skutečnost, že i po přesunu domova „Na Terasách“ Rataje do nových prostor, canisterapie stále probíhá a stále zůstává v mé režii.

Výzkumná strategie užitá v této práci mi opět potvrdila její kvality. Mohu sledovat vývoj, posuny práce, přizpůsobovat individuální působení canisterapeutických setkání konkrétním cílům a zároveň získávám nepřehledné množství informací, které mi pomáhají neustále se zlepšovat a rozvíjet. Nevýhody, které vidím, a chyby, kterých jsem se během svého výzkumného šetření dopustila, se objevily v kvalitě obsahu terénních poznámek. Některé bych takto zpětně potřebovala důkladněji rozepsané a rozpracované, aby z nich bylo každému patrné, proč je daná situace podána tak, jak je. Vzhledem k tomu, že jsem se veškerého dění účastnila, pro mě samotnou bylo jasné, co chci poznámkou říct a uměla bych ji více rozvést. Myslím si ale, že jde o věc, která měla být provedena již během šetření. Je to ale zároveň to jediné, co bych upravila.

Výsledky, které práce přináší, jsou plně podloženy teorií. Canisterapie je obor, který vychází především z praxe. To co se děje v praxi je ve výzkumných studiích a odborné literatuře popisováno pomocí odborné terminologie tak, aby bylo patrné, že jde o plnohodnotnou terapeutickou metodu. Aktivita za asistence psa,

kteře jsou obsahem této práce, jsou základním kamenem pro canisterapii. Teprve na základě přirozené interakce mezi člověkem a psem, přirozených vzájemných vazbách a vzájemnému pozitivnímu působení na psychickou pohodu obou stran canisterapie funguje. Poté je možné navazovat dalšími canisterapeutickými metodami a využívat zvířata i v samotné léčbě vedené fyzioterapeuty, psychology a zdravotníky.

Přínos práce je směřován začínajícím canisterapeutickým týmům, které nově vstupují do organizace. Je zaměřen především pro práci se seniory a v domovech seniorů, ale věřím, že získané poznatky lze aplikovat i v dalších zařízeních sociálních služeb a s jinými cílovými skupinami osob. Práce se orientuje na zavádění canisterapie z pozice zaměstnance, tudíž je určena především těm, kteří by rádi zavedli canisterapii ve své organizaci a již našli zájem v podobě zájmové organizace, která jim poskytne dostatečné vzdělání v oblasti zooterapie a umožní povahové přezkoušení jejich canisterapeutického psa. O tom, co tomuto kroku předchází, se zmiňuji ve své předchozí, bakalářské práci. O tom co následuje, jsou kapitoly této diplomové práce.

Je třeba nezapomenout, že jde o výzkumné šetření aplikované pouze na jednom zařízení. Nelze tak výsledky podávat jako celoplošně platné. V každém zařízení existují jiná omezení, jiné možnosti a každý canisterapeutický tým pracuje jinak. Přesto jsou veškeré výsledky podloženy odbornou teorií, praxí terapeutických týmů a v neposlední řadě také poznatky ze zahraničních studií.

Mým cílem bylo vytvořit dvě na sebe navazující práce, které se doplní a vytvoří jakousi příručku. Po sepsání obou z nich jsem si cíl splnila. Nyní by bylo přínosné zaměřit se konkrétně již pouze na samotnou práci s klienty, na možnosti, které canisterapie přináší a vytvořit si tak praktického průvodce pro vedení jednotlivých canisterapeutických setkání. Canisterapie je ale velmi různorodá a jak jsem se již zmínila, velmi její průběh ovlivňuje osobnost canisterapeuta a canisterapeutického psa. Žádná canisterapie tak není nikdy stejná ani opakovatelná. Z pohledu vědeckého jde o nevýhodu, z pohledu životního lze na závěr dodat pouze mou oblíbenou větu: „canisterapii musí člověk zažít, nejde ji popsat slovy“.

Seznam použité literatury

ČURILLOVÁ, Emília; ŠPINEROVÁ Dominika, MALIŇÁKOVÁ, Mária. Canisterapia je záležitosťou srdca. *Sociální služby*. 2015, roč. 17, č. 1, s. 22-25. ISSN 1803-7348.

European Society for Animal Assisted Therapy. [online]. [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: <http://www.canisterapie.org/c-69-esaat.html>.

GENNEPEROVÁ, Gisa; KOMPHAUSEN, Rolf. *Zvířata – zrcadla lidí*. Praha: Metafora, 2012. 1. vydání. 135 s. ISBN 978-80-7359-261-5.

GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše aneb canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. 1. vydání. 160 s. ISBN 80-7169-789-3

GALAJDOVÁ, Lenka; GALAJDOVÁ, Zdenka. *Canisterapie : pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011. 1. vydání. 168 s. ISBN 978-80-7367-879-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum : základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 1. vydání. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

Historie canisterapie. [online]. [cit. 2016-20-01]. Dostupné z <http://www.canisterapeuti.cz/index.php/o-canisterapii/23-historie-canisterapie>.

HOLCZEROVÁ, V.; DVOŘÁČKOVÁ, D. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: Grada Publishing, 2013. 1. vydání. 96 s. ISBN 978-80-247-4697-5.

HOLMEROVÁ, Iva. Demence. *Sociální služby*. 2016, roč. 18, č. 2, s. 10 -13. ISSN 1803-7348.

JACQUELINE, Perkins a kol. Dog-assisted therapy for older people with dementia *Australasian Journal on Ageing* [online]. 2008 [cit. 2012-04-22]. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1741-6612.2008.00317.x/pdf>.

JIRÁK, Roman; HOLMEROVÁ, Iva; BORZOVÁ, Claudia a kol. *Demence a jiné poruchy paměti : Komunikace a každodenní péče*. Praha: Grada Publishing, 2009. 1. vydání. 176 s. ISBN 978-80-247-2454-6.

KARÁSKOVÁ, Vlasta; DOHNAL, Tomáš. *Zoorekreace*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 1. vydání. 42 s. ISBN 978-80-244-2881-9.

KAWAMURA, Namiko; NIIYAMA Masayoshi; NIIYAMA Harue. Long-term evaluation of animal-assisted therapy for institutionalized elderly people: a preliminary result. *Psychogeriatrics*[online]. 2007, roč. 7, č. 1, s. 8-13 [cit. 2016-01-14]. ISSN 13463500. Dostupné z:

<http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=c1a616a4-55bc-4d4a-9165-bcfc26be6d89%40sessionmgr4003&vid=40&hid=4113>.

KLVÁČOVÁ, P., ŠMÍDOVÁ, O. „Bílá místa na bílé mapě: Zápisky z terénu.“. *Biograf*. 2000, roč. neuvedeno, č. 23, s. 75-84. ISSN 1211-5770.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 2013. 6. vydání. 152 s. ISBN 978-80-262-0528-9.

Kvalifikace a pravomoce v canisterapii. [online]. [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <http://www.canisterapie.cz/cz/canisterapie-zakladni-informace/kvalifikace-a-pravomoce-v-canisterapii-17.html>

LESER, Markus, Dr. *Vztah člověka a zvířat – Využití zvířat ve švýcarských pobytových zařízeních sociálních služeb*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky, 2012. 1. vydání. 90 s. ISBN 978-80-904668-4-5.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. 1. vydání. 576 s. ISBN 978-80-262-0366-7.

MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada Publishing, 2011. 1. vydání. 328 s. ISBN 978-80-247-3148-3.

MALINČÍKOVÁ, J. a kol. Možnosti využití canisterapie v prevenci i terapii. *Praktický lékař* [online]. 2012, roč. 92, č. 5, s. 284-286 [cit. 2016-01-14]. Dostupné z: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=bdbb0b4e-75b6-481b-9122-3977d9d1b05d%40sessionmgr198&vid=4&hid=128>.

MLÝNKOVÁ, Jana. *Péče o staré občany – Učebnice pro obor sociální činnosti*. Praha: Grada Publishing. 2011. 1. vydání. 192 stran. ISBN 978-80-247-3872-7.

MPSV : Sociální služby. [online]. [cit. 02.01.2016]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/9>.

NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapei aneb Jak nás zvířata umí léčit – Praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Albatros. 2006. 1. vydání. 159 s. ISBN 80-00-01809-8.

ODENDAAL, Johannes. *Zvířata a naše mentální zdraví – Proč, co a jak*. Praha: Brázda, 2002. 1. vydání. 176 s. ISBN 978-80-209-0356-3.

STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu : Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice : Albert, 1999. neuvedeno. neuvedeno. ISBN 80-85834-60-X.

SVOBODOVÁ, Ivona a kol. *Zoorehabilitace a aktivity se zvířaty pro rozvoj osobnosti*. Česká zemědělská univerzita v Praze. 1. vydání. 108 s. ISBN 978-80-213-1912-7.

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, dostupné z:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/13639/505_2006_2015.pdf.

Výroční zpráva PAC 2012

VRBANAC, Zoran; ZEČEVIĆ Iva; LJUBIĆ Marijana et al. Animal Assisted Therapy and Perception of Loneliness in Geriatric Nursing Home Residents. *Collegium Antropologicum* [online]. 2013, roč. 37, č. 3, s. 973-976 [cit. 2016-01-14]. ISSN 03506134. Dostupné z:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e5h&an=91882127&scope=site>.

WEHNER, Lore; SCHWINGHAMMER, Ylva. *Smyslová aktivizace v péči o seniory a klienty s demencí*. Praha: Grada Publishing, 2013. 1. vydání. 144 s. ISBN 978-40-247-4423-0.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, dostupný z:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/13640/108_2006_2015.pdf.

Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů, dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/dobrovolnicka-sluzba-500539.aspx>.

Zooterapie. [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z <http://pac.mypage.cz/menu/zooterapie>.

Zvířata v domovech nejen pro seniory Příručka pro návštěvní programy, držení a chování zvířat [online]. Praha: Hestia, 1999. neuvedeno. s. 37. [cit. 2015-07-24] Dostupné z: <http://www.hest.cz/cdn/public/001005.doc>.